

๑๕. ความรู้ทางโลกียวิสัยไม่นำพาให้หลุดพ้น

Worldly Knowledge as Non-Buddhism

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network, 2015

ความสำคัญของบทความ

ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่นั้น มีความต้องการบุคลากรที่มีคุณภาพทางปัญญาและอารมณ์อย่างมีเหตุผล และประกอบด้วยคุณธรรมที่รับผิดชอบต่องานที่ ในเชิงสร้างสรรค์และมีความคิดริเริ่มในการต่อยอดองค์ความรู้ ที่สร้างมูลค่าเพิ่มในขณะเดียวกัน บุคคลที่ไม่มีการเรียนรู้ในการพัฒนาตนเองจึงเป็นคนไร้ค่าต่อองค์กรและสังคมในภาพรวม การแข่งขันกับฝ่ายตรงกันข้าม ย่อมเป็นแรงกดดันให้ทุกคนในสังคมเร่งรัดพัฒนาศักยภาพทั้งทางร่างกายและปัญญา ที่จะหยุดนิ่งไม่ได้ ระบบการศึกษาจึงเป็นวิธีขัดเกลาคุณค่านิยมทางสังคมในขณะนั้นๆ เพื่อความอยู่รอดตามวิถีชีวิต การแข่งขัน ความรีบเร่ง ระดับการศึกษา จะมีคุณธรรมหรือไม่ไม่ใช่ประเด็นสำคัญ เพื่อการเอาเปรียบเชิงการแข่งขัน ที่ทุกคนต่างก็ยอมรับความวิบัติเสียหายไม่กล่าวโทษกัน ทีไรทีมันก็แล้วกัน ฉะนั้นความรู้ทางโลกจึงพอกพูนเจริญด้วยกิเลสตัณหา เพื่อเอาเปรียบกันและเบียดเบียนกันที่สุดในที่สุด ต่างฝ่ายต่างไม่สนใจการให้ค่าคุณค่าทางชีวิตที่ศิวิไลซ์จริงๆ นั่นคือ “**ความมีอารยธรรม**” อย่างแท้จริง แต่กระแสสังคมส่วนใหญ่เน้น ต่างเน้นเรื่องปากท้องให้อิ่ม โดยไม่สนใจวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งนั้น พระพุทธศาสนาชี้แนะให้คนในสังคมมีความเมตตาต่อกัน สอนให้รู้จักกตัญญูกตเวทิสอนให้เอื้อเพื่อเสียสละให้กัน และให้รู้จักรักความสงบ มีเวลาเป็นส่วนตัว ที่จะพิจารณาถึงคุณค่าในชีวิต ไม่ใช่มีชีวิตแบบอย่างสัตว์เดรัจฉาน ปัญญาทำให้คนคิดได้ถึงคุณค่าของตนเอง ไม่ใช่ความมั่งมีศรีสุขและความยากจน ในพระพุทธศาสนาจะเรียกบุคคลผู้ไม่รู้จักรัตถธรรมหรือพระธรรมว่า “**ปุถุชน**” ในทางตรงกันข้ามจะเรียกผู้ศึกษาพระธรรมและมีปริชาสามารถบรรลุถึงคุณวิเศษต่างๆตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า “**กัลยาณปุถุชน**” บ้าง “**อริยะ-พระอริยะ**” บ้าง หรือ “**สัตบุรุษ-โสภณบุรุษ**” โดยเฉพาะอย่าง บุคคลผู้ได้บรรลุถึง “**พระอรหันตจิตตาสัพพัญญูสาวกแห่งตถาคต**” มนุษย์โลกคนไทยถือเป็นผู้มีโชคคติที่เกิดในดินแดนที่พยายามชักนำกัน เรียกว่า “**ดินแดนพระพุทธศาสนา**” ทั้งที่ชาวพุทธส่วนใหญ่ต่างก็ไม่ค่อยเข้าใจหลักปฏิบัติอย่างแท้จริง อันเป็นแก่นพระสัทธรรมกันมากนัก แต่มักเน้นกันในเรื่องพิธีกรรมมากกว่า จนกลายเป็นเรื่องนอกกลุ่มนอกทาง “**อันเป็นรางวัลของคนไร้สติสัมปชัญญะ**” เข้าทำนองมีบุญแต่ไร้วาสนา เพราะไม่รู้จักใช้ปัญญาให้เป็นประโยชน์ พระพุทธศาสนาให้คุณค่าความเป็นมนุษย์อยู่ที่ “**ผู้ปฏิบัติถูกต้องด้วยวิชาและจรรยา**” ไม่ใช่ความมั่งมีร่ำรวยด้วยทรัพย์สินและยศตำแหน่ง พระธรรมอันเกษมจากโยคะธรรมนั้น ย่อมนำพาผู้ปฏิบัติถูกต้องหลักธรรม ให้สามารถบรรลุถึงความตรัสรู้ “**สัมโพธิญาณ**” ได้ในชาตินี้ ถ้าเป็นบุคคลมีความศรัทธาและฉันทะที่แรงกล้าใน “**พระพุทธ-พระธรรม-พระสงฆ์**” ซึ่งต้องศึกษาคั่นคว้าอย่างจริงจัง และลงมือปฏิบัติคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยความไม่ลังเลสงสัย เพราะพระธรรมนั้น พระพุทธองค์ได้ค้นพบและเห็นมาถูกต้องดีแล้ว และยังทรงบรรลุความตรัสรู้ “**อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ**” ดีพร้อม.

บทความที่ ๗๕ ประจำปี ๒๕๕๘ – ความรู้ทางโลกียวิสัยไม่นำพาให้หลุดพ้น

ความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ผู้ไม่รู้จริงนั้น ทำให้เป็นทุกข์ ได้แก่ (๑) “ทุกข์มูล” คือ รากเหง้าแห่งทุกข์ เพราะเป็นมูลแห่งวิภูทุกข์ (๒) “ทุกข์นิทาน” คือ เหตุแห่งทุกข์ เพราะเป็นเหตุเกิดของทุกข์ (๓) “ทุกข์ปุปโก” คือ แคนเกิดแห่งทุกข์ เพราะทุกข์นั้นย่อมเกิดจาก “ตัณหา” (ความทะยานอยาก) นี้ นั่นคือ (๔) “ปาโศ” คือ บ่วง เพราะเหมือนบ่วงอันเป็นเครื่องผูก หรือ บ่วงแห่งมาร ที่เรียกว่า “มารปาโศ” (๕) “พลิส” คือ เบ็ด เพราะเป็นเหมือนเบ็ดอันสำรอกออกยาก หรือ เบ็ดของมาร ที่เรียกว่า “มารพลิส” ที่เรียกว่า “แคนแห่งมาร” ในอีกนัยหนึ่ง ย่อมหมายถึง “มาร ๕” (Destroyer) ดังนี้

“มาร ๕” หมายถึง สิ่งที่น่าบุคคลให้ตายจากคุณความดีหรือจากผลที่หมายอันประเสริฐ ๑ สิ่งที่น่าผลาญคุณความดี ๑ ตัวการที่กำจัดหรือขัดขวางบุคคลมิให้บรรลุผลสำเร็จอันดีงาม ๑ ได้แก่

- (๑) “กิเลสมาร” คือ มารคือกิเลส กิเลสเป็นมาร เพราะเป็นตัวกำจัดและขัดขวางความดี ทำให้สัตว์ประสบความพินาศทั้งในปัจจุบันและอนาคต = “นิวรรณ์ ๕” (จิตใจที่เศร้าหมอง คือ ผู้ฟุ้งซ่าน หวั่นไหว)
- (๒) “ขันธมาร” คือ มารคือเบญจขันธ์ ขันธ์ ๕ เป็นมาร เพราะเป็นสภาพอันปัจจัยปรุงแต่ง มีความขัดแย้งกันเองอยู่ภายใน ไม่มั่นคงทนนาน เป็นภาระในการบริหาร ทั้งแปรปรวนเสื่อมโทรมไป เพราะ ชรา พยาธิ เป็นต้น ล้วนรอนโอกาสมิให้บุคคลทำกิจหน้าที่ หรือบำเพ็ญคุณความดีได้เต็มปรารถนาอย่างแรง อาจถึงกับพรากโอกาสนั้นโดยสิ้นเชิง = “อุปาทานขันธ์ ๕ เป็นทุกข์”
- (๓) “อภิสังขารมาร” คือ มารคืออภิสังขาร อภิสังขารเป็นมาร เพราะเป็นตัวปรุงแต่งกรรม นำให้เกิดชาติ ชรา เป็นต้น ขัดขวางมิให้หลุดพ้นไปจากสังสารทุกข์ = “อบุญญาภิสังขาร” (อกุศลเจตนาทั้งหลาย)
- (๔) “เทพุตตมาร” คือ มารคือเทพบุตร เทพยิ่งใหญ่ระดับสูงสุดแห่งชั้นกามาจรตณหนึ่ง ชื่อว่า “มาร” เพราะเป็นนิमितแห่งความขัดข้อง คอยขัดขวางเหนี่ยวรั้งบุคคลไว้ มิให้ล่วงพ้นจากแดนอำนาจครอบงำของตน โดยชักให้ห้วงพะวงในกามสุขไม่หาญเสียดละออกไปบำเพ็ญคุณความดีที่ยิ่งใหญ่ได้ = “วิภูฏะ ๓” (กิเลส-กรรม-วิบาก) เชื้อในเรื่อง “กฎแห่งกรรม-กัมมัตสภคแห่งตน” ที่ไม่เลือกสถานที่สัปายะ แต่เลือกสิ่งแวดล้อมไม่เอื้อต่อการทำดี “อโศจร” ได้แก่ บุคคลและสถานที่อันภิกษุไม่ควรไปมาหาสู่ มี ๖ คือ หญิงแพศยา หญิงหม้าย สาวเทוו ภิกษุณี บัณเฑาะก์ผู้กะเทย และ ร้านสุรา แล้วสนธิกำลังกับพวกมารทั้งหลาย ก็เลยไปกันใหญ่คิดว่าแจ้ง
- (๕) “มัจจุมาร” คือ มารคือความตาย ความตายเป็นมาร เพราะเป็นตัวการตัดโอกาสที่จะก้าวหน้าต่อไปในคุณความดีทั้งหลาย ตายก่อนได้สร้างบุญ กุศล บารมี = “ชรา-พยาธิ-มรณะ” (แก่-เจ็บ-ตาย)

เพราะฉะนั้น สัตว์ผู้ถูก “ตัณหา” ครอบงำแล้วย่อมไม่ก้าวล่วง “วิสัยแห่งมาร” คือ มารย่อมยังอำนาจเกาะเกี่ยว กลุ่มมารให้เป็น ไปในเบื้องบนสัตว์เหล่านั้น โดยปริยายนี้ จึงเรียกว่า “แดนแห่งมาร” เพราะเป็นวิสัยของมาร แต่อย่างไรก็ตาม “รากเหง้าแห่งทุกข์” นั้น แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่

- (๑) “อนุสยกิเลส” กิเลสอย่างละเอียดที่หมักดองในพื้นจิตสันดานดั้งเดิมของบุคคลนั้น (ชั่ว โดยกำเนิด) เรียกว่า “การพอกพูนอกุศลกรรม” ในช่วงอดีตที่ผ่านมา ถูกกิเลสครอบงำทั้งจิตได้สำนึกและจิตไร้สำนึกด้วย “อกุศลมูล ๓” คือ รากเหง้าแห่งความชั่วทั้งมวล ได้แก่ “โลภะ-โทสะ-โมหะ” (ที่ล้างบาปกรรมนี้ด้วยการเจริญ “จาคะ-เมตตา-ปัญญา”) แต่ไม่ใช่แนวคิดหรือความเชื่อที่ไม่มีเหตุผลในลัทธินอกพระพุทธศาสนา คือ “ลัทธิกรรมเก่า” ที่เรียกว่า “ปุพเพกตเหตุวาท-ปุพเพกตวาท” คือ พวกที่ถือว่า สิ่งใดก็ตามที่ได้ประสบ จะเป็นสุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ตาม ล้วนเป็นเพราะกรรมที่ได้ทำไว้ในปางก่อน เลยเป็นเหตุไม่คิดสร้างกุศลหรือกรรมดีในชาตินี้
- (๒) “อนริยปริยสนา” คือ การแสวงหาอย่างไม่ประเสริฐ การแสวงหาอย่างอนารยะ คือ ตนเองเป็น “ผู้มีชาติ-ชรา-พยาธิ-มรณะ-โสกะ-และ-สังกิเลส-เป็นธรรมดา” ก็ยังไปแสวงหาแต่ “สิ่งอันมีชาติ-ชรา-พยาธิ-มรณะ-โสกะ-และ-สังกิเลส-เป็นธรรมดา” เรียกว่า “การสร้างกรรมใหม่ในสังสารทุกข์” แทนที่จะเป็นกรรมแบบ “อริยปริยสนา” (ข้อ ๒ ในปริยสนา ๒) คือ การแสวงหาอย่างประเสริฐ การแสวงหาอย่างอารยะ คือ ตนเป็น “ผู้มีชาติ-ชรา-พยาธิ-มรณะ-โสกะ-และ-สังกิเลส-เป็นธรรมดา” แต่รู้จักโทษข้อบกพร่องของสิ่งที่มีสภาพเช่นนั้นแล้ว ไปแสวงหาธรรมอันเกษม คือ “นิพพาน” อันไม่มีสภาพเช่นนั้น

ฉะนั้น ในข้อความว่า “ผู้มีชาติ-ชรา-พยาธิ-มรณะ-โสกะ-และ-สังกิเลส-เป็นธรรมดา” นั้น ย่อมหมายถึง (๑) “โลกธรรม ๘” คือ ธรรมที่มีประจำโลก ธรรมดาของโลก ธรรมที่ครอบงำสัตว์โลกและสัตว์โลกก็เป็นไปตามมัน มี ๘ อย่าง คือ “มีลาภ-ไม่มีลาภ-มียศ-ไม่มียศ-นินทา-สรรเสริญ-สุข-ทุกข์” (๒) “วิถุฎฐะ ๓ แห่งสังสารจักร” คือ การวนเวียน การเวียนเกิดเวียนตาย การเวียนว่ายตายเกิด ความเวียนเกิด หรือวนเวียน ด้วยอำนาจกิเลส กรรม และวิบาก เช่น กิเลสเกิดขึ้นแล้ว ให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมแล้ว ย่อมได้รับผลของกรรม เมื่อได้รับผลของกรรมแล้ว กิเลสก็เกิดอีก แล้วทำกรรม แล้วเสวยผลกรรม หมุนเวียนต่อไปและ (๓) “สังสารทุกข์” คือ ทุกข์ที่ต้องเวียนว่ายตายเกิด ทุกข์ที่ประสบในภาวะแห่งการว่ายวนอยู่ในกระแสแห่งกิเลส กรรม และวิบาก ที่เรียกว่า “สงสารวิถุฎฐ์” คือ วัฏวนแห่งสงสาร นั่นคือ ท่องเที่ยวเวียนว่ายตายเกิดอยู่ซ้ำแล้วซ้ำเล่า กล่าวโดยรวม คือ “**อันทปฺปุชฺชน-พาลปฺปุชฺชน**” ผู้อยู่ในความมืดมนแห่งอวิชชา ปุชฺชนที่ไม่มีการศึกษา การสอบถาม การฟัง การจำและการพิจารณาในขั้น ธาตุ อายตนะ เป็นต้น ผู้ยังไม่รู้ทั่วถึงขั้น ผู้คบหากันซ้ำมากไปด้วยอโยนิโสมนสิการ ไม่บำเพ็ญกุศล ไม่บำเพ็ญบุญ ย่อมเดือดร้อน ด้วยความเดือดร้อน มีอาทิว่า เราไม่ได้ทำกรรมดีไว้หนอ เพราะเหตุนี้ ชีวิตของเขาจึงทำให้เขาเดือดร้อน เพราะไม่รู้ส่วนสุดโต่งทั้ง ๒ เพราะเหตุไม่รู้ คือ เพราะการไม่รู้แบบนี้ว่า ส่วนสุดโต่งเหล่านี้และเหล่านี้ อันอันทปฺปุชฺชนยึดถือแล้วอย่างนี้ ตั้งมั่นแล้วอย่างนี้ มีคิดอย่างนี้ มีภพเป็นที่ไปในเบื้องหน้าอย่างนี้ ฉะนั้น “**อันทพาลปฺปุชฺชน**” คือ ปุชฺชนผู้ทั้งบอด

ทั้งนี้ แต่จะเรียกรวมๆ ว่า “อสุตฺตวา ปุณฺณชโน” หมายถึง ปุณฺณชนผู้ไร้การศึกษา เพื่อให้เข้าคำศัพท์ใน คำว่า “ปุณฺณ” ให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งมีความแตกต่างจาก คำว่า “กัลยาณปุณฺณ” หมายถึง ปุณฺณชนที่มีการเรียนการสอนถาม การฟัง การจำและการพิจารณาในชั้น ธาตุ อายตนะ เป็นต้น ผู้ยังได้รู้ทั่วถึงชั้นนี้

ว่าด้วย นัยแห่งปุณฺณ

(พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เล่ม ๑ ภาค ๒ - หน้าที่ 360-361 FILE 76)

- (๑) ชื่อนั้น ชื่อว่า “**ปุณฺณ**” ด้วยเหตุทั้งหลายมีการยังกิเลสเป็นต้นมากมายมีประการต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นก็มี เหมือนอย่างทีกล่าวไว้ว่า
- (๒) ชื่อว่า “**ปุณฺณ**” เพราะอรรถว่า ย่อมยังกิเลสมากให้เกิด
- (๓) ชื่อว่า “**ปุณฺณ**” เพราะอรรถว่า เป็นพวกที่ยังมิได้ฆ่าสักกายทิฏฐิ
- (๔) ชื่อว่า “**ปุณฺณ**” เพราะอรรถว่า เป็นพวกที่คอยมองดูหน้าศาสดาต่างๆ
- (๕) ชื่อว่า “**ปุณฺณ**” เพราะอรรถว่า เป็นพวกที่ออกไปจากคติทั้งปวงไม่ได้
- (๖) ชื่อว่า “**ปุณฺณ**” เพราะอรรถว่า เป็นพวกสร้างอกิสังขารต่างๆ
- (๗) ชื่อว่า “**ปุณฺณ**” เพราะอรรถว่า เป็นพวกถูกห้วงโอะฆะต่างๆ พัดไปอยู่
- (๘) ชื่อว่า “**ปุณฺณ**” เพราะอรรถว่า เป็นพวกเร่าร้อนอยู่ด้วยความเร่าร้อนต่างๆ
- (๙) ชื่อว่า “**ปุณฺณ**” เพราะอรรถว่า เป็นพวกถูกเผาอยู่ด้วยความร้อนต่างๆ
- (๑๐) ชื่อว่า “**ปุณฺณ**” เพราะอรรถว่า เป็นพวกกำหนด ยินดี รักใคร่ สยบ หมกมุ่น ติดข้องพัวพันกามคุณ ๕
- (๑๑) ชื่อว่า “**ปุณฺณ**” เพราะอรรถว่า เป็นพวกถูกนิวรรณ์ ๕ กางกั้นแล้ว หุ้มห่อแล้ว ปกคลุมแล้ว ปิดบัง แล้ว ซ่อนเร้นไว้แล้ว ให้ถอยกลับแล้ว
- (๑๒) ชื่อว่า “**ปุณฺณ**” เพราะอรรถว่า แม้เพราะความที่พวกชนเป็นอันมากเป็นผู้อยู่อาศัยในแห่งชนทั้งหลายเหลือคณนา ล้วนแต่เป็นหน้าหนีธรรมของพระอริยะ และมีการประพฤดิธรรมต่ำทรามเสมอ
- (๑๓) ชื่อว่า “**ปุณฺณ**” เพราะอรรถว่า ชนนี้เป็นพวกถึงการนับแยกไว้ต่างหากบ้าง ชนนี้เป็นผู้ไม่เกี่ยวข้อง กับพระอริยะทั้งหลายผู้ประกอบด้วยคุณมีศีล และสุตะเป็นต้นบ้าง

ว่าด้วย นัยแห่ง อริยะ-สัตบุรุษ

(พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก เล่ม ๑ ภาค ๑ - หน้าที่ 55-56 FILE 17)

คำว่า “**อริยะ**” ในคำเป็นต้นว่า “**อริยานํ อทสุธาวิ**” ท่านกล่าวหมายเอา (๑) **พระพุทธเจ้า** (๒) **พระปัจเจกพุทธเจ้า** และ (๓) **พระพุทธสาวก** เพราะเป็นผู้ไกลจากกิเลส ไม่ดำเนินไปในทางเสื่อม ดำเนินไปในทางเจริญ และอันชาวโลก พร้อมทั้งเทวโลก พึงดำเนินตาม

อีกอย่างหนึ่ง “**พระอริยะ**” ในที่นี้ก็คือ “**พระพุทธเจ้า**” นั่นเอง สมดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า: **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระตถาคต ท่านเรียกว่า “อริยะ” ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก พึงดำเนินตาม อนึ่ง พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระสาวกของพระตถาคตเจ้า พึงทราบว่าเป็น “สัตบุรุษ” ในคำว่า “สปปุริสา” นี้** จริงอยู่ พระปัจเจกพุทธเจ้า พระพุทธสาวก เหล่านั้น ชื่อว่า “**โสภณบุรุษ**” เพราะประกอบด้วยคุณอันเป็นโลกุตตระ เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่า “**สัตบุรุษ**” (คนสงบ คนดี คนมีศีลธรรม คนที่ประกอบด้วยสัปปุริสธรรม) อีกอย่างหนึ่ง “**สัตบุรุษ**” เหล่านั้นทั้งหมดเที่ยว ท่านกล่าวแยกออกเป็น ๒ พวก จริงอยู่ พระพุทธเจ้าทั้งหลายก็ดี พระปัจเจกพุทธเจ้า และพุทธสาวกก็ดี เป็นทั้ง “**พระอริยะ**” และ “**สัตบุรุษ**” (โสภณบุรุษ) สมดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า (๑) **บุคคลใดแล เป็นนักปราชญ์** (๒) **ผู้กตัญญูตเวที** และ (๓) **เป็นกัลยาณมิตร มีความภักดีมั่น กระทำการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก โดยความเต็มใจ** ฉะนั้น บัณฑิตทั้งหลายกล่าวผู้เช่นนั้นว่า “**สัตบุรุษ**” ดังนี้

ว่าด้วย บรรดาบุคคล ๔ จำพวก

(พระอภิธรรมปิฎก ธาตุกถา-บุคคลบัญญัติ เล่ม ๓ - หน้าที่ 336-337 FILE 79)

ในบรรดาบุคคล ๔ จำพวก (บุคคล ๔) เหล่านั้น คือ (๑) “**สาวุโ**” คือ **ผู้มีโทษ** (๒) “**วชฺชพฺพุโ**” คือ **ผู้มีโทษมาก** (๓) “**อปฺปสวชฺชโ**” คือ **ผู้มีโทษน้อย** (๔) “**อนวชฺชโ**” คือ **ผู้ไม่มีโทษเลย** ฉะนั้น บุคคลพวกที่ ๑ จัดเป็น “**อันทพาลบุรุษ**” คือ บุรุษผู้ทั้งบอดทั้งโง่ บุคคลพวกที่ ๒ จัดเป็น “**โลกิยบุรุษ**” คือ ผู้กระทำกุศลในระหว่างๆ บุคคลพวกที่ ๓ ได้แก่ “**พระโสดาบัน**” แม้ “**พระสกทาคามี-พระอนาคามี**” ก็สงเคราะห์ด้วยบุคคลจำพวกที่ ๓ และ บุคคลพวกที่ ๔ ได้แก่ “**พระชีवासพ**” (พระอรหันต์) จริงอยู่ “**พระชีवासพ**” นั้น ชื่อว่า “**อนวชฺชโ**” แปลว่า “**ผู้ไม่มีโทษเลย**” ข้อนี้เป็นนัยแห่งอรรถกถาอังคุตตรนิกาย

[๑๐๘] (๑) บุคคลผู้อุกมฤตัญญ เป็นไฉน

การบรรลุมรรคและผล ย่อมมีแก่บุคคลใด พร้อมกับเวลาที่ท่านยกหัวข้อขึ้นแสดง บุคคลนี้เรียกว่า “**บุคคลผู้อุกมฤตัญญ**” หรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึง ผู้อาจรู้ได้ลับพลันแต่พอท่านยกหัวข้อขึ้นแสดง คือ มีปัญญาเฉียบแหลม พุคให้ฟังเพียงหัวข้อก็เข้าใจ ผู้ที่พอยกหัวข้อก็รู้ ผู้รู้เข้าใจ ได้ลับพลัน แต่พอท่านยกหัวข้อขึ้นแสดง

(๒) บุคคลผู้วิปจิตัญญ เป็นไฉน

การบรรลุมรรคและผล ย่อมมีแก่บุคคลใด ในเมื่อท่านจำแนกเนื้อความแห่งภายิตโดยย่อ ให้พิสดาร บุคคลนี้เรียกว่า “**บุคคลผู้วิปจิตัญญ**” หรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึง ผู้อาจรู้ธรรมต่อเมื่อท่านอธิบายความหมายแห่งหัวข้อ นั้น รู้ต่อเมื่อขยายความ ผู้รู้ต่อเมื่อขยายความ ผู้รู้เข้าใจได้ ต่อเมื่อท่านอธิบายความพิสดารออกไป

(๓) บุคคลผู้เนยยะ เป็นไฉน

การบรรลุมรรคและผลเป็นชั้น ๆ ไป ย่อมมีแก่บุคคลใด โดยเหตุอย่างนี้ คือ โดยอุเทศ โดยไต่ถาม โดยทำให้ไว้ในใจโดยเขบตาย โดยสมาคม โดยคบหา โดยสนิทสนมกันกับกัลยาณมิตร บุคคลนี้เรียกว่า “**บุคคลผู้เนยยะ**” หรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึง ผู้พอแนะนำได้ คือ พอจะฝึกสอนอบรมให้เข้าใจธรรมได้ต่อไป ผู้ที่พอจะแนะนำได้ ผู้ที่พอจะคอยชี้แจงแนะนำให้เข้าใจได้ ด้วยวิธีการฝึกสอนอบรมต่อไป ซึ่งเรียกว่า “**เวเนยยัตถ์-เวไนยัตถ์**” คือ สัตว์ผู้ควรแก่การแนะนำสั่งสอน สัตว์ที่ฟังแนะนำได้ สัตว์ที่พอคัดได้สอนได้

(๔) บุคคลผู้ปทปรมะ เป็นไฉน

บุคคลใด ฟังพุทธพจน์ก็มาก กล่าวก็มาก จำทรงไว้ก็มาก บอกสอนก็มาก แต่ไม่มีการบรรลุมรรคผลในชาตินั้น บุคคลนี้เรียกว่า “**บุคคลผู้ปทปรมะ**” หรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึง “**ผู้มีปท** (คือถ้อยคำ) **เป็นอย่างยิ่ง**” บุคคลผู้ค่อยปัญญาเล่าเรียน ได้อย่างมากที่สุดก็เพียงถ้อยคำ หรือข้อความ ไม่อาจเข้าใจความหมาย ไม่อาจเข้าใจธรรม ผู้มีปทเป็นอย่างยิ่ง ผู้ับปัญญา สอนให้รู้ได้แต่เพียงตัวบทคือพยัญชนะ หรือถ้อยคำ ไม่อาจเข้าใจรรถคือความหมาย เช่น บอกว่า “กา” (นกอีกา) ต้องแปลว่า นกชนิดหนึ่งมีสีดำเป็นหลัก แต่ให้เข้าใจว่า เป็นพวกพุดมาก พวกบอกข่าวส่งข่าวร้ายต่อให้คนอื่น (ความหมายหลายนัย-Connnotation) ท่านไม่เข้าใจ ท่านจะงงเคียรปวดกระบาล ต้องเพิ่มคำนิยามในพจนานุกรมก่อน เพราะท่านยึดมั่นในคำว่า “**นกชนิดหนึ่ง**” (ความหมายนัยเดียว-Denotation) เท่านั้น

ในความเป็นจริงนั้น การจำแนกระดับประเภทของบุคคลไว้ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับความสามารถในการเกิดปัญหา ได้แก่ (๑) ปัญญาเห็นธรรม และ (๒) ปัญญาตรัสรู้ เพราะความเป็นผู้ฉลาดและเฉลียวนั้น ย่อมเจริญธรรมภาวนา ได้ดี เมื่อประสบกับปัญหาใดๆ ย่อมแก้ไขได้ด้วยเขาวัวปัญญา ที่เรียกว่า “**อุบายที่แยบคาย-กุสโลบายที่แนบเนียน**” ด้วยกรรมประกอบใน “**โยนิโสมนสิการ**” หมายถึง “**การใช้ความคิดถูกวิธี**” คือ การทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า สวหาเหตุผลจนตลอดสาย แยกแยะออกพิเคราะห์ ดูด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบและโดยอุบายวิธี ให้เห็นสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย (ซึ่งไม่ใช่การใช้เหตุผลตามหลักตรรกะ ว่าเป็นจริงเสมอไป เพราะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ให้เชื่อแนวทางวิธีคิดเช่นนั้น โดยให้พิจารณาตามหลักกาลามสูตรก่อน ว่าเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงต่อตน ก่อนปักใจปลงใจจะเชื่อตามความเช่นนั้น) หรือมีความถึงพร้อมด้วย “**โยนิโสมนสิการสัมปทา**” หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ การทำโยนิโสมนสิการให้ถึงพร้อม ความฉลาดคิดแยบคายให้เห็นความจริงและหาประโยชน์ได้ ฉะนั้น การเจริญอุบายวิธีที่แยบคายในใจด้วย “**โยนิโสมนสิการ**” นั้น จะประกอบด้วยหลักธรรมที่สงเคราะห์ใน “**ปัญญาวิปัสสนา**” ดังต่อไปนี้

- (๑) ความฉลาดรอบรู้ใน **โพธิปักขิยธรรม ๓๗ (สติปัญฐาน ๔-สัมมัปปธาน ๔-อิทธิบาท ๔-อินทรีย์ ๕-พลัง ๕-โพชฌงค์ ๗-อริยมรรคมีองค์ ๘)**
- (๒) ความฉลาดรอบรู้ใน **รูปฌานสมาบัติ (ฌาน ๔)-อรุณฌานสมาบัติ (อรุณฌาน ๔)**
- (๓) ความฉลาดรอบรู้ใน **ขันธ ๕-อายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘-อินทรีย์ ๒๒-อริยสัจ ๔** (อันหมายถึง คำว่า “**ธรรมทั้งปวง**” คือ **ขันธ ๕-อายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘-กุศลธรรม-อกุศลธรรม-อัพยากตธรรม-กามาวจรธรรม-รูปาวจรธรรม-อรูปาวจรธรรม-โลกุตรธรรม**)
- (๔) ความฉลาดรอบรู้ใน **อิทัปปัจจยตา-ปฏิจาสมุปบาท-ปัจจยการ-ตถตา** (องค์แห่งปัจจยการในปฏิจาสมุปบาท ๑๒ ได้แก่ **อดีต = อวิชา-สังขาร ปัจจุบัน = วิญญาณ-นามรูป-สภาพตนะ-ผัสสะ-เวทนา-ตัณหา-อุปาทาน-ภพ อนาคต =ชาติ-ชรา-มรณะ** พร้อมด้วยอกุศลวิบาก **โสกะ-ปริเทวะ-ทุกข-โทมนัส-อุปายาส**)
- (๕) ความฉลาดรอบรู้ใน **ไตรลักษณ์ (อนิจจตา-ทุกขตา-อนัตตตา)**
- (๖) ความฉลาดรอบรู้ใน **อริยสัจ ๔ (ทุกขสัจ-สมุทัยสัจ-นิโรธสัจ-มรรคสัจ)**

ฉะนั้น บุคคลผู้มีคณด้วยอวิชา คือ ไม่รู้จริง (อณฺญาณ) ใน (๑) อริยสัจ ๔ (๒) กาล ๓ (๓) ปฏิจจสมุป
บาท ๑๒ นั้น ที่เรียกว่า “อวิชา ๔-อวิชา ๘” ดังนี้

“อวิชา ๔” หมายถึง ความไม่รู้แจ้ง-ไม่รู้จริง กล่าวสั้นๆ คือ ไม่รู้ในอริยสัจ ๔ ได้แก่

- (๑) “ทุกเข อณฺญาณ” คือ ไม่รู้ในทุกข์
- (๒) “ทุกขสมุทเย อณฺญาณ” คือ ไม่รู้ในทุกขสมุทัย
- (๓) “ทุกขนิโรธ อณฺญาณ” คือ ไม่รู้ในทุกขนิโรธ
- (๔) “ทุกขนิโรธคามินียา ปฏิปทาย อณฺญาณ” คือ ไม่รู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

“อวิชา ๘” หมายถึง ความไม่รู้แจ้ง-ไม่รู้จริง กล่าวสั้นๆ ได้แก่

- (๑) “ทุกเข อณฺญาณ” คือ ไม่รู้ในทุกข์
- (๒) “ทุกขสมุทเย อณฺญาณ” คือ ไม่รู้ในทุกขสมุทัย
- (๓) “ทุกขนิโรธ อณฺญาณ” คือ ไม่รู้ในทุกขนิโรธ
- (๔) “ทุกขนิโรธคามินียา ปฏิปทาย อณฺญาณ” คือ ไม่รู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา
- (๕) “ปุพฺพเหตุ อณฺญาณ” คือ ไม่รู้ในส่วนอดีต
- (๖) “อปฺรฺนเหตุ อณฺญาณ” คือ ไม่รู้ในส่วนอนาคต
- (๗) “ปุพฺพเหตุอปฺรฺนเหตุ อณฺญาณ” คือ ไม่รู้ทั้งส่วนอดีตทั้งส่วนอนาคต
- (๘) “อิทฺตปฺปจฺยตาปฏิจจสมุปฺปนเนสฺส ธมฺเมสฺส อณฺญาณ” คือ ไม่รู้ในธรรมทั้งหลายที่อาศัยกันจึงเกิดมี
ขึ้นตามหลักอิทัปปัจจยา

เพราะฉะนั้น ตามความหมายของคำว่า “อวิชา” นั้น เป็นเรื่องปราศจาก “ปัญญาวิปัสสนา” ไม่ใช่ความไม่รู้
หนังสือ หรือเรียนหนังสือไม่เก่ง ตามนัยทางวิสัยของโลก เพราะการตีความในทางธรรมนั้น จะหมายถึง
การศึกษาและการปฏิบัติธรรมตามหลัก “ไตรสิกขา” ที่ประกอบด้วยแนวทางปฏิบัติด้วย “อริยมรรคมีองค์
๘” (อริยอัฏฐังคิกมรรค) โดยให้พิจารณาถึง “วิสุทธิ ๗” และ “ญาณ ๑๖-โสฬสญาณ” ดังนี้

“ไตรสิกขา” และ “อริยมรรคมีองค์ ๘”

- (๑) อธิศีลสิกขา: สัมมาวาจา-สัมมากัมมันตะ-สัมมาอาชีวะ โดยมีจุดมุ่งหมายในการดับกิเลสอย่าง
หยาบ “เวทีกมกิเลส” เช่น กายทุจริต ๓ วจิตุจริต ๔ = สิวสุทธิ
- (๒) อธิจิตตสิกขา: สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ โดยมีจุดมุ่งหมายในการดับกิเลสอย่างกลาง
“ปริยภูฏานกิเลส” เช่น นีวรณ ๕ อุปกิเลส ๑๖ = จิตตวิสุทธิ
- (๓) อธิปัญญาสิกขา: สัมมาทิฏฐิ-สัมมาสังกัปปะ โดยมีจุดมุ่งหมายในการดับกิเลสอย่างละเอียด
“อนุสัยกิเลส” เช่น อนุสัย ๗ สังโยชน์ ๑๐ โยคะ ๔ อาสวะ ๔ = ทิฏฐิวสุทธิ-กัฏขาวิตรณวิสุทธิ-มัค
คามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ-ปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิ-ญาณทัสสนวิสุทธิ

“วิสุทธิ ๗” หมายถึง ความหมดจด ความบริสุทธิ์ที่สูงขึ้นไปเป็นขั้นๆ ธรรมที่ชำระสัตว์ให้บริสุทธิ์ ยัง ไตรสิกขาให้บริบูรณ์เป็นขั้นๆ ไปโดยลำดับ จนบรรลุจุดหมายคือนิพพาน ได้แก่

- (๑) “ศีลวิสุทธิ” คือ ความหมดจดแห่งศีล นั่นคือ รักษาศีลตามภูมิขั้นของตนให้บริสุทธิ์ และให้ เป็นไปเพื่อสมาธิ วิสุทธิมีคํ่าว่า ได้แก่ ปาฐวิสุทธิ ๔
- (๒) “จิตตวิสุทธิ” คือ ความหมดจดแห่งจิต นั่นคือ ฝึกรวมจิตจนบังเกิดสมาธิพอเป็นบาทฐานแห่ง วิปัสสนา วิสุทธิมีคํ่าว่า ได้แก่ สมาบัติ ๘ พร้อมทั้งอุปจาร
- (๓) “ทัญญูวิสุทธิ” คือ ความหมดจดแห่งทัญญู นั่นคือ ความรู้เข้าใจมองเห็นนามรูปตามสภาวะที่เป็น จริงเป็นเหตุข่มความเข้าใจผิดว่าเป็นสัตว์บุคคลเสียได้ เริ่มดำรงในภูมิแห่งความไม่หลงผิด ขั้นนี้ จัดเป็นขั้นกำหนดทุกขสังข [อุปาทานขั้น ๕ เป็นทุกข]
- (๔) “กัณฑ์วิตรณวิสุทธิ” คือ ความหมดจดแห่งญาณเป็นเหตุข้ามพ้นความสงสัย ความบริสุทธิ์ขั้นที่ทำให้ กัณฑ์กำจัดความสงสัยได้ นั่นคือ กำหนดรู้ปัจจัยแห่งนามรูปได้แล้วจึงสิ้นสงสัยในกาลทั้ง ๓ [ปฏิจางสมุปปาท ๑๒] ขั้นนี้ตรงกับ “ธรรมฐิติญาณ-ยถาภูตญาณ-สัมมาทัสสนะ” และจัดเป็นขั้น กำหนดสมุทัยสังข
- (๕) “มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ” นั่นคือ ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นว่าเป็นทางหรือมิใช่ทาง คือ เริ่มเจริญวิปัสสนาต่อไปด้วยพิจารณากาลาป จนมองเห็นความเกิดขึ้น และความเสื่อม ไปแห่ง สังขารทั้งหลาย [ไตรลักษณ์-สามัญญลักษณะ] ได้แก่ “อนิจจัง-ทุกขัง-อนัตตา” อันเรียกว่า “อุทยัพพยานุปัสสนา” เป็นตรณวิปัสสนา คือวิปัสสนาญาณอ่อนๆ แล้วมี “วิปัสสนูปกิเลส” เกิดขึ้น กำหนดได้ว่าอุปกิเลสทั้ง ๑๐ แห่งวิปัสสนานั้นมิใช่ทาง ส่วนวิปัสสนาที่เริ่มดำเนินเข้าสู่วิถี นั้นแลเป็นทางถูกต้อง เตรียมที่จะประกอบจิตไว้ในวิถีคือ “วิปัสสนาญาณ” นั้นต่อไป ขั้นนี้จัดเป็น ขั้นกำหนดมัคคสังข
- (๖) “ปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิ” คือ ความหมดจดแห่งญาณอันรู้เห็นทางดำเนิน นั่นคือ ประกอบ ความเพียรในวิปัสสนาญาณทั้งหลายเริ่มแต่ “อุทยัพพยานุปัสสนาญาณ” ที่พ้นจากอุปกิเลสดำเนิน เข้าสู่วิถีทางแล้วนั้น เป็นต้นไป จนถึง “สังขานุโลมิกญาณ” หรือ “อนุโลมญาณ” อันเป็นที่สุดแห่ง วิปัสสนา ต่อแต่นี้ก็จะเกิด “โคตรภูญาณ” คั่นระหว่างวิสุทธิขั้นนี้กับขั้นสุดท้าย เป็นหัวต่อแห่ง “ความเป็นปुरुชน” กับ “ความเป็นอริยมุคค” โดยสรุป วิสุทธิขั้นนี้ ก็คือ “วิปัสสนาญาณ ๕” (ข้อ ๔-๑๒ ในญาณ ๑๖) [กระบวนการทูปขั้น ๕]
- (๗) “ญาณทัสสนวิสุทธิ” คือ ความหมดจดแห่งญาณทัสสนะ นั่นคือ ความรู้ใน “อริยมรรค ๔-มรรค ญาณ” [ปัญญาอริยะ-โลกุตตรปัญญา] อันเกิดถัดจาก “โคตรภูญาณ” เป็นต้นไป เมื่อมรรคเกิดแล้ว ผลจิตแต่ละอย่างย่อมเกิดขึ้นในลำดับถัดไปจาก “มรรคญาณ” นั่นๆ “ความเป็นอริยมุคค” ย่อม เกิดขึ้นโดยวิสุทธิขั้นนี้ เป็นอันบรรลุผลที่หมายสูงสุดแห่งวิสุทธิ หรือไตรสิกขา หรือการปฏิบัติ ธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

“ญาณ ๑๖” [ปัญญาประเสริฐ-ปัญญาอริยะ] หมายถึง ความหยั่งรู้ ในที่นี้หมายถึงญาณที่เกิดขึ้นแก่ผู้เจริญวิปัสสนาตามลำดับ ตั้งแต่ต้นจนถึงที่สุด ได้แก่

- (๑) “นามรูปปริจเฉทญาณ” คือ ญาณกำหนดจำแนกรู้นามและรูป
- (๒) “ปัจจัยปริคคหญาณ” คือ ญาณกำหนดรู้ปัจจัยของนามและรูป
- (๓) “สัมมสนญาณ” คือ ญาณกำหนดรู้ด้วยพิจารณาเห็นนามและรูปโดยไตรลักษณ์
- (๔) “อุทยัพพยานุปัสสนาญาณ” คือ ญาณอันตามเห็นความเกิดและความดับไปแห่งขันธ ๕
- (๕) “ภังคานุปัสสนาญาณ” คือ ญาณอันตามเห็นความสลายไปหมดของสังขารทั้งหลาย
- (๖) “ภยตูปัญฐานญาณ” คือ ญาณอันมองเห็นสังขารปรากฏเป็นของน่ากลัว
- (๗) “อาทีนวานุปัสสนาญาณ” คือ ญาณอันคำนึงเห็นโทษ
- (๘) “นิพพิทานุปัสสนาญาณ” คือ ญาณอันคำนึงเห็นด้วยความหน่าย
- (๙) “มูญฺยจิตฺตัมยตาญาณ” คือ ญาณอันคำนึงด้วยใคร่จะพ้นไปเสีย
- (๑๐) “ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ” คือ ญาณอันคำนึงพิจารณาทบทวนเพื่อหาทาง
- (๑๑) “สังขารูปেকขาญาณ” คือ ญาณอันเป็นไปโดยความเป็นกลางต่อสังขาร
- (๑๒) “สังขานุโลมิกญาณ-อนุโลมญาณ” คือ ญาณขอนุโลมแก่การหยั่งรู้ร้อยสัจ
- (๑๓) “โคตรภูญาณ” คือ ญาณครอบโคตร
- (๑๔) “มัคคญาณ” คือ ญาณในอริยมรรค
- (๑๕) “ผลญาณ” คือ ญาณในอริยผล
- (๑๖) “ปัจจุเวกขณญาณ” คือ ญาณหยั่งรู้ด้วยการพิจารณาทบทวน

ข้อพึงระวัง: ในการศึกษาบทความหรือฟังธรรมเกี่ยวกับ “การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา” (ปฏิบัติศาสนา) นั้น การบรรยายรายละเอียดเกี่ยวกับหลักธรรมใน ๒ หมวด หมายถึง (๑) ปัญญาในสมาธิ และ (๒) ปัญญาในวิปัสสนา มิฉะนั้น จะเกิดความเข้าใจผิด คิดว่าไม่แตกต่างจากการศึกษาทางโลก ได้แก่

- (๑) “ปฏิบัติศีลธรรม” คือ ศีลธรรมคือปฏิบัติทานอันจะต้องปฏิบัติ ได้แก่ อัญจกิมรรค หรือ ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นั่นคือ ต้องเจริญภาวนาด้วย “สมถภาวนา-วิปัสสนาภาวนา”
- (๒) “ปฏิเวธศีลธรรม” คือ ศีลธรรมคือผลอันจะพึงเข้าถึงหรือบรรลุด้วยการปฏิบัติ ได้แก่ มรรค ผล และนิพพาน นั่นคือ ต้องเจริญภาวนาด้วย “สมถภาวนา-วิปัสสนาภาวนา” เช่นกัน

ฉะนั้น จะมีผู้ศึกษาพระธรรมในพระไตรปิฎกแล้วบอกว่า “ศึกษาแล้วเข้าใจยากมาก” เพราะบุคคลนั้นอาจไม่เข้าใจการสื่อความหมายของการบรรยายธรรม ซึ่งมีระดับความหมายแตกต่างจาก “ภาษาโลก” (สมมติสัจจะ) แต่ความหมายย่อมเป็นไปตาม “ภาษาธรรม” (ปรมาตตสัจจะ คือ ตามนัยพระอภิธรรมมากกว่า)

ในอีกนัยหนึ่ง ปุณฺณสามัญนั้น ก็มีกระบวนการแสวงหาความรู้ทางโลกียวิสัย เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการทำมาหากินเป็นหลัก ไม่ได้คำนึงถึง “ความหลุดพ้น” แต่คิดถึง “ให้ปากท้องมันอิ่มก่อน” การประกอบอาชีพที่สุจริตก็ยังเป็นเรื่องที่รองๆ ลงไป ส่วนใหญ่ไม่มุ่งการแข่งขันกันทุกรูปแบบ เพื่อให้ได้เงินและกำไรให้มากที่สุด ส่วนท้ายก็หนีไม่พ้นเรื่อง “มโนทุจริต ๓” หมายถึง ความประพฤดิชั่วด้วยใจ ได้แก่ “อภิขมา-พยาบาท-มิจฉาทิฏฐิ” หรือมีวิธีคิดที่เป็น “มิจฉาสังกัปปะ: กามฉันทะ-พยาบาท-วิหิงสา” (ราคะ-โทสะ-โมหะ) ฉะนั้นความรู้ทางโลกียวิสัยจึงเรียกว่า “เดรัจฉาวิชา” เพราะไม่ใช่ปัญญาที่พาให้หลุดพ้นจากทุกข์ แต่เป็นความรู้แค่เพียงใช้ประกอบการทำมาหากินแบบชาวบ้านทั่วไป ไม่ได้สูงส่งอะไรมากนัก ยกเว้นผู้ที่ปราชญ์ ผู้ทรงศีล ผู้มีเมตตาคุณคุณุญ ท่านั้น ที่จัดอยู่ใน “สัตบุรุษ” ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เมื่อเปรียบเทียบกับระบบการศึกษา กับทางธรรมนั้น มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง เพราะไม่ได้เน้นความศักดิ์สิทธิ์ของใบปริญญาเน่าๆ ที่ไม่สามารถรับประกันคุณภาพของผู้สอนผู้เรียนได้จริงอีกเช่นกัน ทางธรรมนั้นจะเน้นถึง “พระธรรมคุณ ๖” ผู้ที่จะเข้าถึงได้จึงต้องแลกด้วยชีวิตทั้งหมดจริงๆ ไม่ประกอบอาชีพอื่นๆ ที่เบียดเบียนคนอื่น ดังนี้

“พระธรรมคุณ ๖” หมายถึง **คุณของพระธรรม** ได้แก่

- (๑) “สุวากุขาโต ภวตวา ธมฺโม” **พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว** คือ ตรัสไว้เป็นความจริงแท้ อีกทั้งงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ ประกาศหลักการครองชีวิตอันประเสริฐ บริสุทธ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง
- (๒) “สนฺทิกฺขุโลโก” **อันผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง** คือ ผู้ใดปฏิบัติ ผู้ใดบรรลุ ผู้นั้นย่อมเห็นประจักษ์ด้วยตนเอง ไม่ต้องเชื่อตามคำของผู้อื่น ผู้ใดไม่ปฏิบัติ ไม่บรรลุ ผู้นั้นจะบอกก็เห็นไม่ได้
- (๓) “อกาลิโก” **ไม่ประกอบด้วยกาล** คือ ไม่ขึ้นกับกาลเวลา พร้อมเมื่อใด บรรลุได้ทันที บรรลุเมื่อใด เห็นผลได้ทันที อีกอย่างว่า เป็นจริงอยู่อย่างไร ก็เป็นอย่างนั้น ไม่จำกัดด้วยกาล
- (๔) “เอหิปสฺสึโลโก” **ควรเรียกให้มาดู** คือ เชิญชวนให้มาชม และพิสูจน์ หรือท้าทายต่อการตรวจสอบ เพราะเป็นของจริงและดีจริง
- (๕) “โอปนยิโก” **ควรน้อมเข้ามา** คือ ควรน้อมเข้ามาไว้ในใจ หรือน้อมใจเข้าไปให้ถึง ด้วยการปฏิบัติให้เกิดมีขึ้นในใจ หรือให้ใจบรรลุถึงอย่างนั้น หมายความว่า เชิญชวนให้ทดลองปฏิบัติดู อีกอย่างหนึ่งว่า เป็นสิ่งที่นำผู้ปฏิบัติให้เข้าไปถึงที่หมาย คือ นิพพาน
- (๖) “ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ” **อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน** คือ เป็นวิสัยของวิญญูชนจะพึงรู้ได้ เป็นของจำเพาะตน ต้องทำจึงเสวยได้เฉพาะตัว ทำให้กันไม่ได้ เอาจากกันไม่ได้ และรู้ได้ประจักษ์ที่ในใจของตนเอง

ส่วนคุณภาพของผู้เรียนนั้น ถ้าสำเร็จตามข้อประพจน์ปฏิบัติแห่ง “**มัชฌิมาปฏิปทา**” ย่อมประกอบด้วย “**พระสังฆคุณ ๘**” ที่พระอรียสาวกแห่งตถาคตพึงถึงพร้อม ดังนี้

“**พระสังฆคุณ ๘**” หมายถึง **คุณของพระสงฆ์** ได้แก่

- (๑) “**อุปปฏิปนุโน ภควโต สาวกสงฺโฆ**” **พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี**
- (๒) “**อุชุปปฏิปนุโน**” **เป็นผู้ปฏิบัติตรง**
- (๓) “**ญายปฏิปนุโน**” **เป็นผู้ปฏิบัติถูกต้องทาง**
- (๔) “**สามจีปฏิปนุโน**” **เป็นผู้ปฏิบัติสมควร**

“**ยทิท จตตาริ บุริสยูกานิ อญฺฐุ ปุริสปุคฺคลา**” **ได้แก่ คู่บารุช ๔ ตัวบุคคล ๘**
“**เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ**” **พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนี้**

- (๕) “**อาหุเนยฺโย**” **เป็นผู้ควรแก่ของค่านับ คือควรรับของที่เขานำมาถวาย**
- (๖) “**ปาหุเนยฺโย**” **เป็นผู้ควรแก่การต้อนรับ**
- (๗) “**ทกฺขิเณยฺโย**” **เป็นผู้ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำบุญ**
- (๘) “**อญฺชลิกรณฺเณยฺโย**” **เป็นผู้ควรแก่การทำอัญชลี ควรแก่การกราบไหว้**
- (๙) “**อนุตฺตรํ ปุณฺณญฺเขตฺตํ โลกสุตํ**” **เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก, เป็นแหล่งปลูกฝังและเผยแพร่อุบัติที่ยอดเยี่ยมของโลก**

ทั้งหมดนี้ คือ คุณบทแห่งบุคคลผู้เป็น “**พระอริยะ-สัตบุรุษ-โสภณบุรุษ**” ที่เรียกว่า “**อนวัชฺโช**” คือ **ผู้ไม่มีโทษเลย** หรือถ้าเป็นปุถุชนสามัญ ก็จะเรียกว่า “**กัลยาณปุถุชน**” หมายถึง ปุถุชนที่มีการเรียนการสอนถาม การฟัง การจำและการพิจารณาในขั้น ธาตุ อายตนะ เป็นต้น ผู้ได้รู้ทั่วถึงขั้น แต่ไม่ใช่ผู้เรียกว่า “**อสุตฺวา ปุถุชฺชโน**” หมายถึง ปุถุชนผู้ไร้การศึกษา ฉะนั้น “**พระอริยสงฆ์-พระอรหันตจีณาสพ**” นั้น ย่อมเป็นบุคคลผู้ประเสริฐที่ประกอบด้วย “**วิชาจรณสมฺปนฺโน**” (ข้อ ๓ ในพุทธคุณ ๘) **เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชา** คือ **ความรู้ (วิชา ๓-วิชา ๘-อภิญา ๖) และจรณะ** คือ **ความประพฤติ (จรณะ เครื่องดำเนิน ปฏิปทา คือ ข้อปฏิบัติ อันเป็นทางบรรลุมรรคที่เรียกว่า จรณะ ๑๕ = สีสัมปทา-อแปณกปฏิปทา ๓-สังกรรม ๗-และ-มาน ๔)** เพราะให้สำนึกสำรวมอยู่เสมอถ้าบุคคลนั้นครองอยู่ในสมณเพศ คือ “**บุคคลผู้มีคุณภาพจะเป็นพระพุทธเจ้า**” แต่ในทางโลกนั้น การเรียนสูงสุดได้ชื่อว่า “**ดุชฺฉิบัณฑิต**” หรือมีตำแหน่งนักวิชาการ คือ “**ศาสตราจารย์**” แต่จะได้เป็น “**ปราชญ์**” หรือไม่นั้น ต้องสังคมยอมรับถึงคุณภาพอีกครั้งหนึ่ง แต่จะเป็นบุคคลที่มีคุณธรรม หรือไม่นั้น ไม่รับประกันคุณภาพในข้อนี้ แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาถึง แนวทางหรือวิธีการแสวงหาความรู้ของมนุษยชาติ ที่ดำเนินการมาตามลำดับ ที่มีขั้นตอนจากความไม่น่าเชื่อถือ จนถึงขั้นสูงสุดที่น่าเชื่อถือที่เป็นองค์ความรู้เชิงปริมาณ (Objectivism-Descriptivism) มากกว่าเชิงคุณภาพ (Subjectivism) ซึ่งเป็นวัฒนธรรม

การเรียนรู้แบบชาวตะวันตก ที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบ “สังคมเกษตรโบราณ” มาเป็น “สังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่” จนถึงยุคปัจจุบันนี้ เรียกว่า “ยุคสังคมข้อมูลข่าวสาร” (Information Based Society) ซึ่งมีลำดับความเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนรู้และการแสวงหาความรู้ ดังนี้

- (๑) **“การสอบถามจากผู้รู้”** (Authority) อาศัยภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้จากบุคคลที่น่าเชื่อถือ หรือ ผู้นำชุมชน เช่น หมอผี หมอยาสมุนไพร ผู้ทรงศีล นักบวช ปุโรหิต พรหมณ์ เป็นต้น
- (๒) **“การศึกษาจากขนบธรรมเนียมประเพณี”** (Tradition) อาศัย “กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม” (ความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติ ความเห็น วิถีประชา บรรทัดฐาน กฎหมาย) ผ่านสถาบันสังคมในระดับต่างๆ เช่น ครอบครัว วัด โรงเรียน หน่วยงานราชการ เป็นต้น ที่เรียกรวมๆ ว่า **“กระบวนการถ่ายทอดทางสังคม”** (Socialization Movement)
- (๓) **“การใช้ประสบการณ์”** (Experience) อาศัยความอยากรู้อยากเห็น การสังเกตการณ์ การทดลองด้วยตนเอง ที่มีแรงกดดันจิตใจด้วยความสงสัยในปรากฏการณ์ต่างๆ ล้อมตนเอง โดยตั้งข้อสงสัยหรือสมมติฐานไว้ว่าจะเป็นอย่างจริงหรือไม่
- (๔) **“วิธีการอนุมาน”** (Deductive Method) อาศัยความคิดพื้นฐาน ข้อสมมติฐาน แล้ววิเคราะห์หาองค์ประกอบด้วยเหตุผล สร้างข้อสรุปจากกลุ่มข้อมูลที่เหมือนกันหรือแตกต่างกัน คือ พิจารณาจากหลักการใหญ่ๆ ไปหาองค์ประกอบหรือปัจจัยย่อยเฉพาะกลุ่ม หรือ **“ลักษณะเฉพาะ”** (Uniqueness) หรือ พิจารณา ศึกษา ค้นคว้า โดยดูจากองค์ประกอบหลักไปหาองค์ประกอบย่อย นั่นคือ **“โครงสร้าง”** (Structure) อันเป็นความสัมพันธ์ระดับแนวราบ
- (๕) **“วิธีการอุปมาน”** (Inductive Method) อาศัยความคิดพื้นฐาน ข้อสมมติฐาน แล้วสังเคราะห์หาข้อสรุปที่เป็นหลักการหรือทฤษฎีต่อไป คือ พิจารณาจากองค์ประกอบย่อย เพื่อหาลักษณะรวมหรือ ลักษณะสากล (Universality) หรือหาข้อสรุปจากองค์ประกอบย่อยไปหาองค์ประกอบหลัก นั่นคือ **“ระบบ”** (System) อันเป็นความสัมพันธ์ระดับแนวตั้ง เป็นการตั้งทฤษฎีใหม่ หรือการพิสูจน์หักล้างทฤษฎีเก่า หรือการยืนยันทฤษฎีเก่า
- (๖) **“วิธีการทางวิทยาศาสตร์”** (Scientific Method) อาศัยแนวคิด (Approach) ทั้ง **“วิธีการอนุมาน”** และ **“วิธีการอุปมาน”** มารวมกัน แต่มีการกำหนดหลักเกณฑ์ (Criteria) สำหรับ **“กระบวนการค้นพบ”** (Discovery Procedures) โดยศึกษาใน **“ลักษณะเชิงพรรณนาตามชุดข้อมูลที่ปรากฏ”** (Descriptivism) เน้นการเข้าสังเกตการณ์ (Observation) ตามแนวปรัชญาแบบ **“ประจักษ์นิยม”** (Empiricism) และ **“ลัจนิยม”** (Realism) รวมทั้งเน้นแบบ **“วัตถุนิยม”** (Materialism) หรือ **“ปรนัยนิยม”** (Objectivism) ในรูปแบบวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative) ซึ่งหมายถึง **“ระเบียบวิธีวิจัย”** (Research Methodology) นั่นเอง ในการสร้างภูมิปัญญาด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์นี้ จะประกอบด้วยทักษะกระบวนการคิดขั้นพื้นฐานและขั้นสูง ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ **“ทีศนา เขมมณี และคณะ”** (๒๕๔๕) ดังนี้

ทักษะการคิดขั้นพื้นฐาน

(๑) ทักษะการคิดที่ใช้ในการสื่อสาร

- (๑) การฟัง (๒) การพูด (๓) การอ่าน (๔) การเขียน

(๒) ทักษะการคิดที่เป็นแกน

- (๑) ตีประเด็น (๒) ดำรง (๓) ดำรงค้นหา
(๔) ตั้งคำถาม (๕) ระบุ (๖) เก็บรวบรวมข้อมูล
(๗) เปรียบเทียบ (๘) คัดแยก (๙) จัดกลุ่ม
(๑๐) จำแนกประเภท (๑๑) เรียงลำดับ (๑๒) แปลความ
(๑๓) ตีความ (๑๔) เชื่อมโยง (๑๕) สรุปย่อ
(๑๖) สรุปอ้างอิง (๑๗) ให้เหตุผล (๑๘) นำความรู้ไปใช้

ทักษะการคิดขั้นสูง

(๑) ทักษะการคิดซับซ้อน

- (๑) ทำความกระจ่าง (๒) สรุปลงความเห็น (๓) ให้คำจำกัดความ
(๔) วิเคราะห์ (๕) สังเคราะห์ (๖) ประยุกต์ใช้ความรู้
(๗) จัดระเบียบ (๘) สร้างความรู้ (๙) จัดโครงสร้าง
(๑๐) ปรับโครงสร้าง (๑๑) หาแบบแผน (๑๒) พยากรณ์
(๑๓) หาความเชื่อพื้นฐาน (๑๔) ตั้งสมมุติฐาน (๑๕) พิสูจน์ความจริง
(๑๖) ทดสอบสมมุติฐาน (๑๗) ตั้งเกณฑ์ (๑๘) ประเมินผล

(๒) ทักษะลักษณะการคิด

- (๑) คิดคล่อง (๒) คิดหลากหลาย (๓) คิดละเอียด
(๔) คิดชัดเจน (๕) คิดอย่างมีเหตุผล (๖) คิดถูกทาง
(๗) คิดกว้าง (๘) คิดไกล (๙) คิดลึกซึ้ง

(๓) ทักษะกระบวนการคิด

- (๑) คิดวิจารณ์ (๒) คิดตัดสินใจ (๓) คิดแก้ปัญหา
(๔) คิดวิจัย (๕) คิดริเริ่ม (๖) คิดสร้างสรรค์

(๔) ทักษะควบคุมและประเมินการคิดของตนเอง

- (๑) การตรวจสอบความก้าวหน้าของตนเอง และ (๒) การปรับปรุงกระบวนการคิด

เพราะฉะนั้น ความรู้ทางโลกียวิสัยที่เกิดจาก “องค์ความรู้ในระเบียบวิธีการวิจัย” จึงเป็นวิธีแสวงหาความรู้ที่มีคุณภาพดีที่สุดในฐานะนักวิจัยที่มีความเชี่ยวชาญในศาสตร์สาขาของตนอย่างดีพร้อม เมื่อเรารู้เข้าใจดีว่า วิจัยคือหนทางแห่งการพัฒนาคำความรู้ที่เป็นปัจจุบันมากที่สุดเกี่ยวกับปัญหาสามัญ แต่มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ก็ยังไม่เป็น “มหาวิทยาลัยวิจัย” (Research University) ซึ่งส่วนใหญ่เทงบประมาณไปที่อาคารสถานที่ ความสะดวกสบาย มากกว่าการพัฒนาปัญญา และที่น่าสงสัยพากันอยู่ไปวันๆ กันได้อย่างไร ไม่เพิ่มคุณค่าความเป็นมนุษย์ด้วยปัญญาสามัญ ที่เรียกว่า “เดรัจฉานวิชา” แล้วจะก้าวไปสู่ คำว่า “วิชา” ในความหมายของพระพุทธศาสนานั้น จะมีโอกาสเป็นไปได้หรือ เพราะเป็นปฏิบัติที่ปฏิบัติได้ยาก และรู้ผลได้ช้า เพราะต้องใช้เวลาทั้งชีวิตเป็นเครื่องต่อรองกับ “การตรัสรู้ธรรม” องค์ความรู้ที่เกิดจากงานวิจัยนั้น ขึ้นกับระยะเวลาของงบประมาณสูงสุดไม่เกิน ๕ ปี เพราะไม่ทันการกับความเปลี่ยนแปลงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ที่มีอิทธิพลกับความก้าวหน้าในศาสตร์สาขาต่างๆ ภาวะความแข่งขันที่สูงภายใต้แรงกดดัน และการทำงานเป็นหมู่คณะของผู้วิจัย ที่มีพื้นฐานมาจากความมีเสรีภาพทางความคิด ยิ่งทำให้งานวิจัยในมหาวิทยาลัยมนุษยโลกคนไทยก้าวหน้าได้ยาก เพราะไม่เข้าใจ คำว่า “สามัคคีธรรม” น่าจะไม่ค่อยเข้าใจคำนี้มาตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาแตกครั้งแรกกะละมัง เรื่องนี้ก็นำมาการศึกษาหาเหตุเช่นเดียวกัน จะได้หาสูตรอาหารให้กินจะได้ไม่คิดแตกแยกความสามัคคีกัน “สภาวะการแข่งขันภายใต้แรงกดดัน” (Competitiveness under Higher Pressures) คือ “วัฒนธรรมของพวกทุนนิยมและบริโภคนิยม” ที่ชอบแย่งกันกินกันใช้ โดยมีกิเลสตัณหา (ความต้องการตามทฤษฎีมาสโร) เป็นตัวกำหนดภาวะจิตใจและเป็นแรงขับเคลื่อนความกระหายและความกระสันอยากได้โดยไม่ควรแก่กาลเทศะ ไร้ศีลธรรมหรือจริยธรรมในการประกอบอาชีพ อย่างเช่นผู้ที่เจริญแล้วหรือมีอารยธรรมพึงกระทำต่อกัน “พวกธุรกิจร่วมลงทุนข้ามชาติ” (Multinational Joint Venture Business) จึงเป็นธุรกิจโจรปล้นชาติอื่นกิน ที่มีได้ศึกคือคนในชาตินั้นๆ เป็นตัวชักนำ เพราะรู้จักอ่อนของคนชาติเดียวกันดี ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีวัดจีน (ทฤษฎีให้พวกมันฆ่ากันเอง แล้วค่อยๆ ย่องไปกินตับพวกมันทั้งหมด) แล้วต่างชาติค่อยมากินตับพวกมันอีกครั้งหนึ่ง ตับพวกนี้หวานอร่อย มีฉะนั้น ซึ่งอยู่คงไม่กินตับหรอก บอกให้คิดเป็น ไม่ใช่ให้ร้องเพลงบอกว่าจะทำอย่างนั้นอย่างนี้ แบบนี้เข้ากับทฤษฎีหมอลำ ลีเก ลำตัด แล้วจะเชื่ออีกหรือ ขนาดพวกที่คิดดีๆ พระพุทธเจ้าก็สอนอย่างวางใจเชื่อ ถ้าไม่เป็นประโยชน์ยิ่งแก่ตนใน “กาลามสูตร” มีไว้ ๑๐ ประการ ดังนี้

“กาลามสูตร” หมายถึง สูตรหนึ่งใน “คัมภีร์ติกนิบาตรอังคุตตรนิกาย” พระพุทธเจ้าตรัสสอนชนชาวกาลามะแห่งเกสปุตตนิคม ในแคว้นโกศล ไม่ให้เชื่อฟังงมงายไร้เหตุผลตามหลัก ๑๐ ข้อ ต่อเมื่อใด พิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า “**กรรมเหล่านั้น เป็นอกุศล-เป็นกุศล มิโทษ-ไม่มิโทษ เป็นต้น แล้วจึงควรละหรือถือปฏิบัติตามนั้น**” ประการสำคัญ ไม่มีประสงค์ทำลายความดีของผู้คนที่คิดดี เพียงแต่มีจิตระวังภัย โดยเฉพาะ คนที่ชอบทำธุรกิจ MLM ยิ่งระวังให้มาก เพราะปากพวกนี้มันมาก ชอบกินดับลูกค้าดาวนั้ไลน์ ดังนี้

- (๑) **อย่าปลงใจเชื่อ** ด้วยการฟังตามกันมา
- (๒) **อย่าปลงใจเชื่อ** ด้วยการถือสืบๆ กันมา
- (๓) **อย่าปลงใจเชื่อ** ด้วยการเล่าลือ
- (๔) **อย่าปลงใจเชื่อ** ด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
- (๕) **อย่าปลงใจเชื่อ** ด้วยตรรก
- (๖) **อย่าปลงใจเชื่อ** ด้วยการอนุมาน
- (๗) **อย่าปลงใจเชื่อ** ด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
- (๘) **อย่าปลงใจเชื่อ** เพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีของตน
- (๙) **อย่าปลงใจเชื่อ** เพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าเชื่อ
- (๑๐) **อย่าปลงใจเชื่อ** เพราะนับถือที่ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา

กล่าวโดยสรุป ในเหล่าบรรดา “**ปัญญาความรู้ทางโลกียวิสัยของอัครพาลบุรุษ**” (ผู้ไร้การศึกษาในพระธรรม) ทั้งหลายนั้น เป็นแค่ปัญญา ที่เรียกว่า (๑) “**สุตมยปัญญา**” ความรู้ที่ค้นหามาจากผู้อื่น –**ปรโตโฆสะ** กับ (๒) “**จินตามยปัญญา**” ความรู้ที่คิดเองสืบต่อในตน –**โยนิโสมนสิการ** ยังเป็นความรู้ที่เป็น “**ญาณวิปยุตต์**” คือ ไม่ประกอบด้วย “**พุทธปัญญาญาณ**” อันเป็นปัญญาที่เกิดจากการบำเพ็ญเพียรภาวนา ที่เรียกว่า “**ภาวนามยปัญญา**” พวกโลกียปัญญาจึงเป็นปัญญาที่ยังไม่บริสุทธิ์จากกิเลสตัณหา ไม่ใช่ “**ปัญญาอริยะของพระอริยสงฆ์**” ยังเป็นแค่ “**เดรัจฉานวิชา**” (วิชาพอกพูนกิเลส) ไม่ใช่ “**วิชา**” (ปัญญาความรู้ที่จะทำให้หลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวง) ที่หมายถึง “**วิชา ๓-วิชา ๘-อภิญา ๖**” ที่เป็นคุณชาติของบุคคลผู้เป็นอริยะและสัตบุรุษ หรือ “**โสภณบุรุษ-ผู้มีจิตใจงดงาม**” (กัลยาณบุรุษ) อย่าลืมนะว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้มองคนผู้มีปัญญาทางวิสัยของโลกเป็นคนไม่ดี หรือมองโลกในแง่ร้าย (Pessimism) แต่เมื่อนำองค์ความรู้ที่มนุษย์มีอยู่ทั้งหมดมาเทียบเคียงกับ “**พุทธปัญญาญาณ**” แล้ว มันคนละเส้นทาง ทางหนึ่งไปนรกภูมิ อีกทางหนึ่งไปนิพพานภูมิ เหมือนเส้นสระบุรีเลี้ยวขวา ไปสู่ “**แดนพระอริยเจ้า**” เป็นต้น จะว่าไปแล้ว “**เดรัจฉานวิชา**” (วิชาพอกพูนกิเลส) กับ “**วิชา**” (ปัญญาความรู้ที่จะทำให้หลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวง) ต่างกันที่บาทฐานหรือปทัฏฐานของแหล่งกำเนิดปัญญาความรู้ อย่างแรกมีกิเลสตัณหาเป็นมูลเหตุ อย่างหลังมีวิสุทธิคุณเป็นแหล่งกำเนิดที่ชักนำไปสู่นิพพาน โดยมีข้อประพฤติปฏิบัติยิ่งด้วย “**ธัมมานุวัตรมปฏิบัติ**” นั่นคือ “**อริยมรรคมีองค์ ๘ แห่งมัชฌิมาปฏิปทา**” แล้วอย่ามาน้อยใจ มหาวิทยาลัยทั้งหลายของมนุษย์โลกคนไทยมีสอนวิชา

หน้าที่พลเมืองกับวิชาศีลธรรมหรือจริยธรรม (Moral) ด้วยหรือ มีแต่สอนกันทำอะไรจะหางานได้ ได้เงินเยอะ มีบ้านใหญ่รถหรูใช้กัน เกาะคนรายนายจ้างกินอย่างถูกสุขอนามัย หลอกพวกนี้ให้ตายใจ ลับหลังก็กินเหล้ากินทาพวกมันเป็นกับแกล้ม เป็นต้น ยิ่งเรียนในระดับบัณฑิตวิทยาลัยก็ยิ่งเน้นพวกเรียนเก่ง โกงเก่ง ไม่ได้สอนการสร้างสรรค์สังคมด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์เลย ที่เรียกว่า “**เดรัจฉานวิชา**” จะไม่ได้ทำอะไร ไม่มีคนมาที่ไหนยอมรับว่าตนเองมาหอรอก ตอนนี้กำลังบอกว่า “**ให้เริ่มต้นใหม่ ให้คิดดี-ทำดี**” ไม่ใช่เรื่องน่าอายในการทำกุศลบุญ ยิ่งนับวันแก่ขึ้นๆ ยิ่งต้องเร่งเดินทางให้ถูกทางก่อนตาย อยู่กับความชั่ววนๆ มันชิน พอพูดถึงความดีแล้วปวดหัว ต้องใช้ “**ศีล ๕**” เป็นขั้นแรกในการปฐมพยาบาล แล้วค่อยนั่งสมาธิ และวิปัสสนาต่อไป อาการจะดีขึ้นเรื่อยๆ

เมื่อจ่ายเงินค่าเทอมเรียนถึงปริญญาเอกแล้วจบออกมา แล้วมาบอกว่า “**ไปเรียนวิชาพวกเดรัจฉานวิชา**” (แถมมีพระคุณท่านเรียนด้วยเขอเลย) แล้วมันถูกต้องแล้วหรือ อย่างนี้ให้ถามพระคุณท่านดูก็แล้วกัน เพราะผู้เขียนเคยสนทนาเรื่องโลกกับพระคุณท่านบางองค์ ที่สำเร็จในขั้นนี้แล้วปรารภว่า “**ชาตินี้ไม่ขอนิพพาน แต่ให้คนมีกิน มีใช้ มีความสุข บนดาวเคราะห์นี้ก็พอ ขยายปฐพีดีกว่า เป็นการช่วยสังคม** (ทั้งที่เป็นสมณะ ระดับความสูง ๑๗๐ ตำแหน่ง เจ้าอาวาส ๕ นาฬิกา กรุงเทพฯ ตะวันออก-ทางบางซ้าย)” (ผู้เขียนบรรยาย ก็เป็นงงงวย กำขวยเล่น ก็อยากจะกลับดวงดาวของตัวเองเหมือนกันตอนนั้น ดวงเคราะห์ของท่านไม่ไหว จะเกิดกรรมสังเวชสักหน่อยก็ไม่ได้ มีแต่สมเพชมากกว่า ขอลาตามหามยุรีที่กรุงเทพฯ ให้กลับสุพรรณบุรีดีกว่า เพราะสนทนาไป ท่านก็พูดในเรื่องตรงกันข้ามกับ “**กถาวัตถุ ๑๐**” ทุกประการ ไม่เกิดกรรมกรรมปฏิสันถารโดยกรรมเลย ก็ขอลา เจริญลง..ท่าน) สาระสำคัญในประเด็นนี้ ก็ยอมรับได้เลยว่า “**พระธรรมวินัย**” และ “**ปฏิบัติสังฆกรรมกับปฏิเวธสังฆกรรมแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า**” นั้น ใช่ว่าเรื่องง่ายสาธยายแก่ปุถุชนทั่วไปไม่ เพราะเป็นเรื่องที่เหนือวิสัยของโลก ขัดแย้งกับสิ่งมีชีวิตบนดาวเคราะห์โลก พูดกันไม่ค่อยรู้เรื่อง เพราะเป็นธรรมทั้งปวงที่ ปฏิบัติได้ยาก และรู้ผลได้ช้า ที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “**ทุกขา ปฏิปทา ทนุชาติญญา**” (ปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้ได้ช้า) ซึ่งเหมาะกับใครมี “**วิริยะ-ขันติ-ปัญญา-และ-กรุณา**” ก็น่าจะบรรลุความตรัสรู้ได้ ขอยกตัวอย่างอีกเรื่องหนึ่ง ผู้เขียนบรรยายพาคณอินเดียนไปบวชวัดแถวคลอง ๖ “**ปฏิญาณตนว่าจะบวชรุ่นไม่ขอลีก**” ก็แค่ ๒-๓ ปี เรียบร้อย และเรียบลียบกับเรียบหน่วย “**ลี้ก.. ครับท่าน**” และตอนนั้น ยังได้ถือโอกาสแวะไปเยี่ยม “**หลานเนรทั้งหลาย ที่ย้ายจากสุพรรณบุรีมาที่วัดนี้เช่นกัน ประมาณ ๓๐ องค์ มาเรียนเปรียญ (สอบพระปริยัตถกรรม) ต่อ เมื่อ ๔-๕ ปีที่แล้ว ตอนนี้เหลือ ๒-๓ องค์ ตอนนี้ย้ายมาอยู่วัดในกรุงเทพฯ โยมแม่ของเนรขอร้องผู้เขียนบรรยายไปช่วยระงับลี้กเนรหน่อย ไม่งั้นขอลีกหมดรุ่นไปเลย ก็พูดนานเกือบ ๒ ชั่วโมง บอกว่า ‘คนน้อยคนที่มีโอกาสทองของชีวิต จะได้เป็นผู้สืบทอดพระศาสนาด้วยคุณชาติแห่งพระพุทธเจ้า จะทำอะไรก็มีญาติโยมทักษิณา ก็ให้หาพจนานุกรมพุทธศาสตร์พบติดตัว อ่านท่องหลักธรรม ดังที่ว่า ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นอนาคต ไม่ยอมแพ้กิเลสสาร ไม่ลี้ก พระศาสนาจะได้สืบต่อรุ่งเรืองไปพลุลย์ยิ่ง ย่อมไม่อันตรายหายไป จะได้เป็นหน่อพุทธะสืบต่อไป’ สารุ”** สรุป “**ไม่ลี้ก.. ครับท่าน**” (แต่มีสิ่งอัศจรรย์ คือ พระคอกเตอร์ส่วนใหญ่จะลี้ก เพราะรู้แจ้งโลกมาก เลยอยากลี้กมายึดครองเป็นเจ้าโลก)

ดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น พระสังฆกรรมในพระพุทธศาสนานั้น จัดเป็น “**ทุกขา ปฏิปทา ทนฺธาภิญฺญา**” (ปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้ได้ช้า) ผู้ที่จะสำเร็จบรรลุลหกรรมเป็น “**พระอรหันตชินาสพ**” ได้ นั้น จึงมีน้อยมากในสมัยปัจจุบัน เพราะไม่ต้องใจจริง และขาดความอดทน ที่ประกอบด้วย “**ปัญญา-กรุณา-ขันติ**” กว่าจะได้บรรลุเข้าถึงปฏิเวธในคุณชาติแห่งพระพุทธเจ้าได้ คือ ปัญญาเห็นธรรมทั้งหลายตามเป็นจริง “**ยถาภูตญาณทัสสนะ**” ที่ทำให้เกิด “**จักขุ-ญาณ-ปัญญา-วิชา-แสงสว่าง**” ที่เรียกว่า “**ภาวนามยปัญญา**” อันเป็นปัญญาของพระอริยเจ้า และเป็นปัญญาที่มีฐานพัฒนาประกอบด้วย “**ปัญญา ๒**” ได้แก่ (๑) **จินตามยปัญญา** และ (๒) **สุตมยปัญญา** ฉะนั้น “**ปัญญา ๓**” นี้ มี “**ภาวนามยปัญญา**” ที่แตกต่างอย่างสิ้นเชิงจาก “**ปัญญาสามัญ-ความรู้ทางโลกียวิสัย**” ที่เรียกว่า “**เดรัจฉานวิชา**” (รวมถึง วิชาคุณไสย-ไสยาศาสตร์ เวทมนต์ คาถาอาคม) อันเป็นความรู้ทั้งหมดที่ตรงกันข้ามกับความรู้ของพระอริยเจ้าหรือพระอรหันตชินาสพทั้งหลาย อย่างไรก็ตาม ผู้เป็นพุทธบริษัททั้งหลายนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องรู้และปฏิบัติมนสิการในกรรมฐานของ “**ธรรมทั้งปวง**” เหล่านี้ ซึ่งสรุปเป็นหมวดหลัก ได้แก่

(๑) **ขันธ ๕-อายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘** (อินทริย์ ๒๒)

(๒) **กุศลธรรม-อกุศลธรรม-อัปายกตธรรม**

(๓) **กามาวจรธรรม-รูปาวจรธรรม-อรูปาวจรธรรม-โลกุตระธรรม**

นอกจากนี้ ยังต้องทำความเข้าใจถึง (๑) “**เอกุตตรธรรม**” หมวดธรรมที่ควรทำให้แจ้งทั้งหมด ๑๐ ข้อ และ (๒) “**อภิญฺเญยธรรม**” หมวดธรรมที่ควรรู้อย่างทั้งหมด ๒๒ ข้อ ดังนี้

สังฆิกาทัพพนิทเทส

(พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค เล่ม ๗ ภาค ๑ - หน้าที่ 391-395 FILE 68)

[๗๗] ปัญญาเครื่องทรงจำธรรมที่ได้สดับมาแล้ว คือ เครื่องรู้ชัดซึ่งธรรมที่ได้สดับมาแล้วนั้นว่า **ธรรมเหล่านี้ควรทำให้แจ้ง** ซึ่ง “**สังฆิกรณะ-สังฆิกิริยา**” หมายถึง การทำให้แจ้งซึ่งนิพพาน นั่นคือ **บรรลุนิพพาน** ชื่อว่า “**สุตมยญาณ**” อย่างไร ในอันดับต่อไปนี้ พระสารีบุตรกล่าววิชันนา “**เอกุตตรธรรม**” มี ๑๐ ข้อ ด้วยการทำให้แจ้งถึงการได้เฉพาะ ดังนี้

“**ธรรม ๑**” ควรทำให้แจ้ง คือ **เจโตวิมุตติ ๑** อันไม่กำเริบ คือ ความพ้นแห่งใจ ได้แก่ อรหัตผลวิมุตติ

นอกจากนี้ ยังหมายถึง เมตตาเจโตวิมุตติ กรุณาเจโตวิมุตติ มุทิตาเจโตวิมุตติ อุเบกขาเจโตวิมุตติ

“**ธรรม ๒**” ควรทำให้แจ้ง คือ **วิชา ๑** คือ วิชา ๓ ได้แก่ บุปเพณิวาसानุสติญาณ จุตูปปาตญาณ อาส

วักขยญาณ **วิมุตติ ๑** คือ พ้นจากปฏิกิริยาทั้งหลาย [นิวรรณ์ ๕ วิตก ๖ วิจาร ๖ เป็นต้น] และ

น้อมไปนออรณัม ได้แก่ วิมุตติ ๒ คือ การน้อมจิตไป-จิตตสฺส จ อธิมุตติ ๑ และ นิพพาน ๑

“**ธรรม ๓**” ควรทำให้แจ้ง คือ **วิชา ๓** คือ ความรู้แจ้ง ความรู้วิเศษ ได้แก่ บุปเพณิวาसानุสติญาณ ๑

จุตูปปาตญาณ ๑ อาสวักขยญาณ ๑

“**ธรรม ๔**” ควรทำให้แจ้ง คือ **สามัญญผล ๔** คือ ความเป็นสมณะ ได้แก่ โสดาปัตติผล ๑ สกทาคามิผล ๑ อนาคามิผล ๑ อรหัตผล ๑

“**ธรรม ๕**” ควรทำให้แจ้ง คือ **ธรรมขั้น ๕** ได้แก่ สิลขั้น ๑ สมาธิขั้น ๑ ปัญญาขั้น ๑ วิมุตติขั้น ๑ วิมุตติญาณทัสนขั้น ๑

“**ธรรม ๖**” ควรทำให้แจ้ง คือ **อภิญา ๖** คือ ญาณอันยิ่ง ได้แก่ อภิวิชญา ๑ ทิพโสทธาตญา ๑ บุปเพนิวาसानุสติญา ๑ เจโตปริยญา ๑ ทิพจักขุญา ๑ อาสวกัชชญา ๑

“**ธรรม ๗**” ควรทำให้แจ้ง คือ **กำลังของพระขีณาสพ ๗** ได้แก่ ปัญญาเห็นสังขารไม่เที่ยง ๑ ปัญญาเห็นความเป็นหลุมถ่านเพลิง ๑ เนกขัมมะ วิเวก ๓ สติปฏิฐาน ๔ อินทรีย์ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘

“**ธรรม ๘**” ควรทำให้แจ้ง คือ **วิโมกข์ ๘** ได้แก่ ภิกษุมิรูปรย่อมเห็นรูป นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๑ ภิกษุมิรูปรย่อมเห็นรูปภายใน ย่อมเห็นรูปภายนอก นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๒ ภิกษุน้อมใจไปว่า นี่งาม เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๓ ภิกษุเข้าถึง **อากาสนัญญาตนะ** ว่า **อนนโต อากาโส** – อากาศไม่มีที่สุดอยู่ เพราะล่วงรูปสัญญาโดยประการทั้งปวงดับปฏิสมัตตสัญญา ไม่ใส่ใจถึงนันทตสัญญา นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๔ ภิกษุเข้าถึง **วิญญาณัญญาตนะ** ว่า **อนนตฺ วิญญาณํ** – วิญญาณไม่มีที่สุดอยู่ เพราะล่วง **อากาสนัญญาตนะ** โดยประการทั้งปวง นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๕ ภิกษุเข้าถึง **อากิญจัญญาตนะ** ว่า **นตฺถิ กิญจ** – อะไรๆ ไม่มีอยู่ เพราะล่วง **วิญญาณัญญาตนะ** โดยประการทั้งปวง เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๖ ภิกษุเข้าถึง **เนวสัณฺฐานาสัณฺญาตนะ** อยู่ เพราะล่วง **อากิญจัญญาตนะ** โดยประการทั้งปวง นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๗ ภิกษุเข้าถึง **สัณฺฐานเวทิตฺติโรธ** อยู่ เพราะล่วง **เนวสัณฺฐานาสัณฺญาตนะ** โดยประการทั้งปวง นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๘

“**ธรรม ๙**” ควรทำให้แจ้ง คือ **อนุปพฺพนิโรธ ๙** หรือ นิโรธ ๙ ได้แก่ กามสัญญาของผู้เข้าปฐมฌาน ย่อมดับไป ๑ วิตกวิจารณ์ของผู้เข้าถึงทุติยฌาน ย่อมดับไป ๑ ปีติของผู้เข้าถึงตติยฌาน ย่อมดับไป ๑ ลมอัสสาสะปัสสาสะของผู้เข้าถึงจตุตถฌาน ย่อมดับไป ๑ รูปสัญญาของผู้เข้าถึงอากาสนัญญาตนะ ย่อมดับไป ๑ อากาสนัญญาตนสัญญาของผู้เข้าถึงวิญญาณัญญาตนะ ย่อมดับไป ๑ วิญญาณัญญาตนสัญญาของผู้เข้าถึงอากิญจัญญาตนะ ย่อมดับไป ๑ อากิญจัญญาตนสัญญาของผู้เข้าถึงเนวสัณฺฐานาสัณฺญาตนะ ย่อมดับไป ๑ สัณฺญาณและเวทนาของผู้เข้าถึงสัณฺฐานเวทิตฺติโรธ ย่อมดับไป ๑

“**ธรรม ๑๐**” ควรทำให้แจ้ง คือ **อเสกขธรรม ๑๐** ได้แก่ สัมมาทิฐิ ๑ สัมมาสังกัปปะ ๑ สัมมาวาจา ๑ สัมมากัมมันตะ ๑ สัมมาอาชีวะ ๑ สัมมาวายามะ ๑ สัมมาสติ ๑ สัมมาสมาธิ ๑ สัมมาญาณะ ๑ สัมมาวิมุตติ ๑

[๗๘] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งทั้งปวงควรทำให้แจ้ง ดูก่อนภิกษุทั้งหลายก็สิ่งทั้งปวงควรทำให้แจ้ง คือ อะไร

(๑) จักขุ รูป จักขุวิญญาณ **จักขุสัมผัส** สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือเมื่อทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้น เพราะ **จักขุสัมผัส** เป็นปัจจัย ควรทำให้แจ้งทุกอย่าง

(๒) หู เสียง โสตวิญญาณ **โสตสัมผัส** สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือเมื่อทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้น เพราะ **โสตสัมผัส** เป็นปัจจัย ควรทำให้แจ้งทุกอย่าง

(๓) จมูก กลิ่น ฆานวิญญาณ **ฆานสัมผัส** สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือเมื่อทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้น เพราะ **ฆานสัมผัส** เป็นปัจจัย ควรทำให้แจ้งทุกอย่าง

(๔) ลิ้น รส ชิวหาวิญญาณ **ชิวหาสัมผัส** สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือเมื่อทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้น เพราะ **ชิวหาสัมผัส** เป็นปัจจัย ควรทำให้แจ้งทุกอย่าง

(๕) กาย โภกฐัพพะ กายวิญญาณ **กายสัมผัส** สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือเมื่อทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะ **กายสัมผัส** เป็นปัจจัย ควรทำให้แจ้งทุกอย่าง

(๖) ใจ ธรรมารมณฺ์ มโนวิญญาณ **มโนสัมผัส** สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือเมื่อทุกขมสุขเวทนาที่ เกิดขึ้นเพราะ **มโนสัมผัส** เป็นปัจจัย ควรทำให้แจ้งทุกอย่าง

พระโยคาวจรเมื่อพิจารณาเห็น **รูป** ย่อมทำให้แจ้งโดยทำให้เป็นอารมณ์ (ตั้งแต่ขั้นนี้เป็นต้นไป คือ ความหมายเกี่ยวกับ “ทุกข์” แต่การถือนั่นยึดมั่นในธรรมก็ย่อมเป็นทุกข์เช่นกัน เพราะธรรมทั้งหลายไม่มีตัวตน) โดยมีลำดับต่อไปนี้

“ขั้นที่ ๕”

เมื่อพิจารณาเห็น **รูป** ย่อมทำให้แจ้งโดยทำให้เป็นอารมณ์

เมื่อพิจารณาเห็น **เวทนา** ย่อมทำให้แจ้งโดยทำให้เป็นอารมณ์

เมื่อพิจารณาเห็น **สัญญา** ย่อมทำให้แจ้งโดยทำให้เป็นอารมณ์

เมื่อพิจารณาเห็น **สังขาร** ย่อมทำให้แจ้งโดยทำให้เป็นอารมณ์

เมื่อพิจารณาเห็น **วิญญาณ** ย่อมทำให้แจ้งโดยทำให้เป็นอารมณ์

“อภิถุญญธรรม”

- (๑) “**ขันธุ์ ๕**” = รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
- (๒) “**อายตนะภายใน ๖-อินทรีย์ ๖-สพายตนะ**” = จักขุ โสตตะ ฆานะ ชิวหา กาย ใจ
- (๓) “**อายตนะภายนอก ๖-อารมณ์ ๖**” = รูป เสียง กลิ่น รส โสภณัพพะ ธรรมารมณ์
- (๔) “**วิญญาณ ๖**” = จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโน
วิญญาณ
- (๕) “**ผัสสะ ๖**” = จักขุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส
- (๖) “**เวทนา ๖**” = จักขุสัมผัสสชาเวทนา โสตสัมผัสสชาเวทนา ฆานสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสส
ชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา
- (๗) “**สัญญา ๖**” = รูปสัญญา สัททสัญญา คันธสัญญา รสสัญญา โสภณัพพะสัญญา ธรรมสัญญา
- (๘) “**เจตนา ๖**” = รูปสัญญาเจตนา สัททสัญญาเจตนา คันธสัญญาเจตนา รสสัญญาเจตนา โสภณัพพะสัญญาเจตนา
ธรรมสัญญาเจตนา
- (๙) “**ตัณหา ๖**” = รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โสภณัพพะตัณหา ธรรมตัณหา
- (๑๐) “**วิตก ๖**” = รูปวิตก สัททวิตก คันธวิตก รสวิตก โสภณัพพะวิตก ธรรมวิตก
- (๑๑) “**วิจารณ์ ๖**” = รูปวิจารณ์ สัททวิจารณ์ คันธวิจารณ์ รสวิจารณ์ โสภณัพพะวิจารณ์ ธรรมวิจารณ์
- (๑๒) “**ธาตุกัมมัฏฐาน ๑๖**” = ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ อากาศธาตุ วิญญาณธาตุ ปฐวี
กถิน อาโปกถิน เตโชกถิน วาโยกถิน นีลกถิน ปิตกถิน โลหิตกถิน โอทาทกถิน อากาศกถิน
วิญญาณกถิน
- (๑๓) “**อาการ ๓๒-ทวัตติงสาร**” = ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม
หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไข้ใหญ่ ไข้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ
มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไข้ข้อ มูลร สมอศีระษะ
- (๑๔) “**อายตนะ ๑๒**” = จักขวตนะ รูปลายตนะ โสตตนะ สัททตนะ ฆานตนะ คันธตนะ
ชิวหาตนะ รสตนะ กายตนะ โสภณัพพตนะ มนตนะ ธรรมตนะ
- (๑๕) “**ธาตุ ๑๘**” = จักขุธาตุ รูปธาตุ จักขุวิญญาณธาตุ โสตธาตุ สัททธาตุ โสตวิญญาณธาตุ ฆานธาตุ
คันธธาตุ ฆานวิญญาณธาตุ ชิวหาธาตุ รสธาตุ ชิวหาวิญญาณธาตุ กายธาตุ โสภณัพพธาตุ กาย
วิญญาณธาตุ มโนธาตุ ธรรมธาตุ มโนวิญญาณธาตุ

- (๑๖) **“อินทรี ๒๒”** = จักขุนทรี โสตินทรี ฆานินทรี ชิวหินทรี กายินทรี มนินทรี
 ชีวิตินทรี อดิตินทรี ปุริสินทรี สุชินทรี ทุกชินทรี โสมนัสสินทรี โทมนัสสินทรี
 อุเบกชินทรี สัทชินทรี วีริยอินทรี สตินทรี สมาชินทรี ปัญญินทรี อนัญญัตถัญญัสสามิตี
 นทรี [อินทรีของผู้ปฏิบัติด้วยมโนการว่า เราจักรู้ธรรมที่ยังไม่รู้ อินทรีนี้เป็นชื่อของโศคา
 ปัตติมรรคญาณ] อัญญินทรี [อินทรีของผู้รู้จักธรรมด้วยมรรคนั้น อินทรีนี้เป็นชื่อของ
 ญาณในฐานะ ๖ คือ โศคาปัตติผลถึงอรหัตมรรคญาณ] อัญญาตาวินทรี [อินทรีของพระ
 จินาสพผู้รู้จบแล้ว อินทรีนี้เป็นชื่อของอรหัตผลญาณ]
- (๑๗) **“ธาตุ ๓”** = กามธาตุ รูปธาตุ อรูปธาตุ
- (๑๘) **“ภพ ๕”** = กามภพ รูปภพ อรูปภพ สัตถุภพ อสัตถุภพ เนวสัตถุภพ สัตถุภพ เอกโวการ
 ภพ จตุโวการภพ ปัญจโวการภพ
- (๑๙) **“ฌาน ๔”** = ปฐมฌาน ทุตติฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน
- (๒๐) **“อัปมัชฌา ๔”** = เมตตเจโตวิมุตติ กรุณาเจโตวิมุตติ มุทิตาเจโตวิมุตติ อุเบกขาเจโตวิมุตติ
- (๒๑) **“อรุสสมาบัติ ๔”** = อากาสาณัญจายตนสมาบัติ วิญญาณัญจายตนสมาบัติ อากิญจัญญายตนส
 มาบัติ เนวสัตถุภพ สัตถุญายตนสมาบัติ
- (๒๒) **“ปฏิจสงมุปบาท ๑๒”** [อิทัปปัจจยตา-ปัจจยการ-ตถตา] = อวิชา สังขาร วิญญาณ นามรูป
 สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ ชรา มรณะ

ฉะนั้น องค์ความรู้ในพระพุทธธรรมทั้งหมดนี้ ได้แก่ (๑) **“เอกุตตรธรรม”** หมวดธรรมที่ควรทำให้แจ้ง มี
 ทั้งหมด ๑๐ ข้อ และ (๒) **“อภิญญธรรม”** หมวดธรรมที่ควรรู้อย่าง มีทั้งหมด ๒๒ ข้อ นั้น จะไม่ปรากฏอยู่ใน
 องค์ความรู้ฝ่ายโลกีย์วิสัยของ **“ปุถุชน”** องค์ความรู้ในธรรมทั้งหมดนี้ จะเกิดขึ้นกับผู้กำลังปฏิบัติธรรม ทั้งที่
 ได้บรรลุธรรมในบางส่วน (พระโศคาบัน-พระสกทาคามี-พระอนาคามี) และได้เกิดขึ้นแล้วกับผู้บรรลุความ
 ตรัสรู้หรือริยัสัจจ ๔ **“สัมโพธิญาณ”** ที่เรียกว่า **“พระอรหันตจีนาสพ”** ด้วยเหตุนี้ การกำหนดอธิบายวิธีที่แยกคาย
 เพื่อการเจริญ **“เอกุตตรธรรม-อภิญญธรรม”** ในกรรมฐานแห่ง **“โยนิโสมนสิการ”** นั้น จึงเป็นทักษะสำคัญ
 ในการเจริญภาวนา ซึ่งไม่เกิดขึ้นกับ **“ปุถุชน”** แต่จะเกิดขึ้นกับ **“พระอริยะ”** เพื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น
 ให้พิจารณาคำนิยามของคำว่า **“ปุถุชน”** อีกครั้งหนึ่ง ดังนี้

ว่าด้วย นัยแห่งปุถุชน

(พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เล่ม ๑ ภาค ๒ - หน้าที่ 360-361 FILE 76)

- (๑) ชนนั้น ชื่อว่า “**ปุถุชน**” ด้วยเหตุทั้งหลายมีการยังกิเลสเป็นต้นมากมายมีประการต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นก็มี เหมือนอย่างทีกล่าวไว้ว่า
- (๒) ชื่อว่า “**ปุถุชน**” เพราะอรรถว่า *ย่อมยังกิเลสมากให้เกิด*
- (๓) ชื่อว่า “**ปุถุชน**” เพราะอรรถว่า *เป็นพวกที่ยังมิได้ฆ่าสักกายทิฏฐิ*
- (๔) ชื่อว่า “**ปุถุชน**” เพราะอรรถว่า *เป็นพวกที่คอยมองดูหน้าศาสดาต่างๆ*
- (๕) ชื่อว่า “**ปุถุชน**” เพราะอรรถว่า *เป็นพวกที่ออกไปจากคติทั้งปวงไม่ได้*
- (๖) ชื่อว่า “**ปุถุชน**” เพราะอรรถว่า *เป็นพวกสร้างอกิสังขารต่างๆ*
- (๗) ชื่อว่า “**ปุถุชน**” เพราะอรรถว่า *เป็นพวกถูกห้วงโอะมะต่างๆ พัดไปอยู่*
- (๘) ชื่อว่า “**ปุถุชน**” เพราะอรรถว่า *เป็นพวกเร่าร้อนอยู่ด้วยความเร่าร้อนต่างๆ*
- (๙) ชื่อว่า “**ปุถุชน**” เพราะอรรถว่า *เป็นพวกถูกเผาอยู่ด้วยความร้อนต่างๆ*
- (๑๐) ชื่อว่า “**ปุถุชน**” เพราะอรรถว่า *เป็นพวกกำหนด ยินดี รักใคร่ สยบ หมกมุ่น ติดข้องพัวพันกามคุณ ๕*
- (๑๑) ชื่อว่า “**ปุถุชน**” เพราะอรรถว่า *เป็นพวกถูกนิเวรณ ๕ กางกั้นแล้ว หุ้มห่อแล้ว ปกคลุมแล้ว ปิดบังแล้ว ซ่อนเร้นไว้แล้ว ให้ออกกลับแล้ว*
- (๑๒) ชื่อว่า “**ปุถุชน**” เพราะอรรถว่า *แม้เพราะความที่พวกชนเป็นอันมากเป็นผู้อยู่ภายในแห่งชนทั้งหลายเหลือคณนา ล้วนแต่เป็นหน้าหนิธรรมของพระอริยะ และมีการประพฤติธรรมตำราเสมอ*
- (๑๓) ชื่อว่า “**ปุถุชน**” เพราะอรรถว่า *ชนนี้เป็นพวกถึงการนับแยกไว้ต่างหากบ้าง ชนนี้เป็นผู้ไม่เกี่ยวข้องกับพระอริยะทั้งหลายผู้ประกอบด้วยคุณมีศีล และสุตะเป็นต้นบ้าง*

เพราะฉะนั้น แม้ว่า “**ปุถุชน**” ทั้งหลายนั้น จะเป็นผู้มีการศึกษาศาสตร์ทางโลกียวิสัยดีแค่ไหนก็ตาม จะมีปัญญาเลิศล้ำแค่ไหนก็ตาม บุคคลเหล่านั้น ก็ไม่มีปัญญาที่จะทำให้ตนเองหลุดพ้นจาก “**วิญญะ-สังสารทุกข์**” ได้เลย ยังเป็น “**ผู้มีโสกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส เป็นธรรมดา**” ประการสำคัญ คนเหล่านี้ จองหงหยิ่งทะนงตัว ว่าตนเองฉลาดกว่าคนอื่นอยู่แล้ว ย่อมไม่ให้ความสำคัญอะไรกับพระศาสนา แถมทำายังจะเป็น “**พวกไม่มีศาสนา-พวกนอกศาสนา**” เช่น คิดว่าตัวเองนั้น “**เจ๋งมาก-เก๋ามาก**” ไม่ไหว้พระไหว้เจ้า สำคัญตนคิดเสียเองว่าเป็น “**ศาสดาแห่งลัทธิใหม่**” (ลัทธิเถื่อน-ลัทธิอุบาทว์ เป็นต้น) นอกจากนี้ ยังจะพบว่า คนเหล่านี้ ดำเนินชีวิตอย่างไร้จุดหมาย ที่บ่งบอกว่าเป็นผู้มีตนอันได้พัฒนาดีแล้ว มีจิตวิญญาณที่สูงเป็นอริยะโอกาสเช่นนี้ย่อมไม่เกิดกับคนเช่นนี้ เหมือนกัน วิธีชีวิตลักษณะเช่นนี้ เริ่มจะสังเกตเห็นได้ในสังคมเมืองใหญ่ ที่ผู้คนแย่งกันทำมาหากิน ไม่มีเวลาว่างที่จะคิดถึงคุณค่าของชีวิตของตน มีแต่แสวงหาผลประโยชน์

จากกันและกัน โดยให้ความสำคัญว่าพึ่งพาอาศัยกันได้ มีกินมีใช้ ไม่อดอยาก ก็คงทำได้แค่นั้น ไม่มีเวลาที่จะคิดได้ลึกกว่านี้ ว่า “โลกนี้ยังมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้า” ผู้เป็นศาสดาเอกในโลก และพระองค์ทรงเป็นผู้ชี้ทางให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวง เพราะฉะนั้น “ปุถุชน” ผู้ไม่มีโอกาสได้รู้และปฏิบัติในธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ย่อมไม่มีโอกาสในการหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวง ไม่ว่าจะชาตินี้หรือชาติไหนก็ตาม ก็เวียนว่ายตายเกิดอยู่ซ้ำซากกับกองสงสารทุกข์ไม่สิ้นสุด จะทำดีก็ทำไม่ได้ไม่ถึงที่สุด เพราะความไม่เชื่อและศรัทธาใเรือบายและบุญ ไม่ยอมรับเรื่อง “กฎแห่งกรรม-กัมมัตถกตาแห่งตน” ที่จะคิดว่า การทำดีด้วยการปฏิบัติธรรมย่อมทำให้จิตใจสูงเป็นสุขทั้งในชาตินี้และชาติหน้า จนถึงสามารถที่จะบรรลุถึงนิพพานได้ ฉะนั้น ใน การปฏิบัติธรรมนั้น ไม่ใช่เรื่องไร้สาระไม่มีแก่นสารอย่างพวกคนโง่เขลาคิดกัน ถ้าเรื่องนี้ไม่จริง แล้ว พระพุทธศาสนาจะมีอายุสืบทอดมาถึง ๒,๖๐๐ ปี กันได้อย่างไรกัน และประการสำคัญนั้น บรรดาหลักธรรม คำสอนทั้งหลายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ยังเป็นข้อสมมติฐานหรือทฤษฎีต้นแบบแห่งศาสตร์สมัยใหม่ทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความคิดแบบวิจัยที่พระพุทธองค์ทรงทำเป็นต้นแบบเอาไว้ เพื่อค้นหาความจริง ด้วยหลักธรรม “อริยสัจ ๔” (วิสุทธิ ๗) จนรวมถึง “ปฏิจจนุปบาท ๑๒” และ “ไตรลักษณ์” ซึ่งเป็นวิธีคิดที่แบบคายด้วยกุสโลบายที่แนบเนียนที่หาบุคคลใดในโลกนี้จะได้เช่นพระพุทธองค์.

